

पञ्चयागविधिः

५८

[illegible]

[illegible]

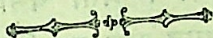
[illegible]

[illegible]

[illegible]

ते — का

अथ ब्रह्मकलशस्थापनम्

(ओं कलश को अर्घ व पुष्प फीमन्त्र से फेंकना) "ओं भद्रं पश्येम प्रचरेम भद्रं, भद्रं वदेम शृणुयाम भद्रम्। तन्नो मित्रो वरुणो मामऽहन्तामऽदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १ ॥ अभि नो देवीर-वसा महः शर्मणानृपत्नी। अच्छिन्नपत्राः सचन्ताम् १ ॥ इहेन्द्राणीमुपह्वये वरुणानीं स्वस्तये। आग्नायीं सोमपीत-ये २ ॥ मही द्यौः पृथिवी चन इमं यज्ञं मिमिक्षताम्। पिपृतां नो भरीमभिः ३ ॥ तयोरिद्घृतवत्पयो विप्रा रिहन्ति धीतिभिः। गन्धर्वस्य ध्रुवे पदे ४ ॥ स्योना पृथिवि भवाऽनृक्षरा निवेशनी। यच्छा नः शर्म सप्रथः ५ अतो देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे। पृथिव्याः सप्त धामभिः ६ ॥ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे

पदम् । समूढमऽस्य पांसुरे ७ ॥ त्रीणि पदा विचक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः । अतो धर्माणि धारयन् ८ ॥ विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पृशे । इन्द्रस्य-युज्यः सखा ९ ॥ तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः । दिवीव चक्षुराततम् १० ॥ तद्विप्रासो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते । विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥ ११ ॥ ॐ गायत्र्यैनमः । ॐ भूर्भुवःस्वस्तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियोयोनः प्रचोदयात् ३ ॥

(क्षेत्रपालों को अर्घ) ॐ अश्वमेधे घोराणामार्षम् ॥

द्रष्ट्रेनम उपद्रष्ट्रेनमोऽनुद्रष्ट्रेनमः ख्यात्रेनम उपख्यात्रे-नमोऽनुकशात्रेनमः शृण्वतेनम उपशृण्वतेनमः सतेन-मोऽसतेनमो जातायनमो जनिष्यमाणायनमो भूताय-नमो भविष्यतेनमश्चक्षुषेनमः श्रोत्रायनमो मनसेनमो वाचेनमो ब्रह्मणेनमः शान्तायनमस्तपसेनमः ॥ भूतं

भव्यं भविष्यद्वषट् स्वाहानम, ऋक्सामयजुर्वषट्स्वाहा
नमोगायत्रीत्रिष्टुब्जगती वषट्स्वाहानमः पृथिव्यन्त-
रिक्षंद्यौर्वषट्स्वाहा नमोऽन्नंकृषिर्वृष्टिर्वषट्स्वाहानमः पिता-
पुत्रः पौत्रो वषट्स्वाहानमः प्राणो व्यानोऽपानोवषट्स्वा-
हानमोभूर्भुवःस्वर्वषट्स्वाहानमः ॥ (कलश को पुष्पऽर्च)
यो विश्वचक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त उत विश्व-
तस्पात् । सम्बाहुभ्यां नमते सम्पतत्रैर्द्यावापृथिवी ज-
नयन्देव एकः ॥ आब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्वीजायता-
मऽस्मिन्राष्ट्रे राजन्य एषव्यः शूरो महारथो जायतां
दोग्ध्री धेनुर्वोढाऽनुड्वानाऽशुःसप्तिर्जिष्णूरथेष्ठाः पुरन्धि-
र्योषा सभेयोयुवाऽस्य यजमानस्य वीरोजायतां निकामे
निकामे नः पर्जन्यो वर्षतु फलवत्यो न ओषधयः पच्य-
न्तां योगक्षेमो न कल्पताम् ॥ (इषेत्वोर्जे त्वेति ब्रह्मणः
सर्ववेदो ब्रह्मणः) इषे त्वोर्जे त्वा वायवः स्थोपायवः

स्थ देवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणे, आप्यायध्वमघ्न्या देवभागं प्रजावतीरनमीवा अयक्ष्मा- मा वः स्तेन ईशत माघशंसः, परिवो रुद्रस्य हेतिर्वृणक्तु ध्रुवा अस्मिन्गोपतौ स्यात बह्वीर्यजमानस्य पशून्पाहि यज मानस्य पशुपा असि ॥ देवस्यत्वा सवितुः प्रसवेऽ- श्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णोहस्ताभ्यामाऽददे, गोपदऽसि प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टारातिः प्रेयमऽगाद्धिषणा, बर्हिरच्छ मनुना कृता स्वधया वितष्टा उर्वन्तरिक्षं वीहीन्द्रस्य, परिष्टूतमसि माऽधो मोपरि परुस्त ऋद्ध्या समाच्छेत्ता तेमारिषत्, देवबर्हिः शतवल्शं विरोह सहस्रवल्शा वियं रुहेम, आदित्या रास्नासीन्द्राण्याः सन्नहनं पूषा ते ग्रन्थिं ग्रथ्नातु, सतेमास्थादिन्द्रस्यत्वा बाहुभ्यामुद्यच्छे बृहस्पतेस्त्वा मूर्ध्ना हरामि, देवङ्गममऽसि तदाहरन्ति कवयः पुरस्ताद्देवेभ्यो जुष्टमिह बर्हिरासदे ॥ वसोः

पवित्रमसि शतधारं वसूनां पवित्रमसि सहस्रधारमऽय-
क्ष्मावः प्रजया संसृजामि रायस्पोषेण बहुला भवन्तीः ॥
मधुमद्घृतवत्पिन्वमाना जीवाजीवन्तीरुप वः सदेम,
मातरिश्वानो घर्मोऽसि द्यौरसि पृथिव्यसि विश्वधायाः
परेण धाम्ना हुतासि स्वाहाः सा विश्वायुः सा विश्व-
व्यचाः सा विश्वधायाः, हुतस्तोको हुतो द्रप्सोऽग्नये
बृहते नाकायस्वाहा, द्यावापृथिवीभ्यां सम्पृच्यध्वमृ-
तावरी ऊर्मिणा मधुमत्तमा मान्द्रा धानस्य सातयः,
इन्द्रस्य त्वा भागं सोमेनातनच्म्यऽदस्तमसि विष्णवे वि-
ष्णो हव्यं रक्षस्वापो जागृत ॥ महित्रीणामवोऽस्तु द्युम्नं
मित्रस्याऽर्यम्णः, दुराधर्षं वरुणस्य नहि तेषामऽमाचन
नाध्वसु वारणेषु, ईशेरिपुरघशंसः यस्मै पुत्रासो अदितेः
प्रजीवसे मर्त्याय, ज्योतिर्यच्छन्त्यऽजस्रं सोमानं स्वरणं
कृणुहि ब्रह्मणस्पतिः, कक्षीवन्तं य औशिजः यो रैवान्यो

अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्धनः, स नः सिषक्तु यस्तुरः, मानः शंसो अररुषो धूर्तिः प्राणङ्मर्त्यस्य रक्षाऽणो ब्रह्मणस्पते ॥ (विष्टर व पानीयुत पात्र में तीनफूल पाना) संव्वः सृजामि हृदयं संसृष्टं मनो अस्तुवः १ । संसृष्टास्तन्वः सन्तु वः संसृष्टः प्राणो अस्तुवः २ ॥ संय्यावः प्रियास्तन्वः संप्रिया हृदयानिवः । आत्मा वो अस्तु संप्रियः संप्रियास्तन्वो मम ३ ॥ (उस के विष्टर से जीवाधान करना) अग्नेरायुरसि तस्य ते मनुष्या आयुष्कृतस्तेनासा अमुष्मा आयुर्धेहि १ ॥ इन्द्रस्य प्राणः सते प्राणन्ददातु यस्य प्राणस्तस्मै ते स्वाहा २ ॥ पितॄणां प्राणास्ते ते प्राणन्ददतु येषां प्राणास्तेभ्यो वः स्वाहा ३ ॥ मरुतां प्राणास्ते ते प्राणन्ददातु येषां प्राणास्तेभ्यो वः स्वाहा ४ ॥ विश्वेषान्देवानां प्राणास्ते ते प्राणन्ददतु येषां प्राणास्तेभ्यो वः स्वाहा ५ ॥ प्रजापतेः

परमेष्ठिनः प्राणौ तौ ते प्राणान्दत्तां ययोः प्राणस्ताभ्यां वां स्वाहा ६ ॥ यद्ऽसर्पस्तत्सर्पिरऽभवो यन्नवमैस्तन्नवनीतमऽभवो यदऽघ्रियथास्तद्घृतमऽभवः ।७॥ घृतस्य धारामऽमृतस्य पन्थामिन्द्रेण दत्तं प्रयतं मरुद्भिः तत्त्वा विष्णुरऽन्वपश्यत्तत्तेळागव्यैरयत् ॥ ८ ॥ पावमानेन त्वा स्तोमेन गायत्र्या वर्तन्या पांशोर्वीर्येणो द्धराम्यऽसौ ॥ ९ ॥ बृहता त्वा रथन्तरेण त्रिष्टुभा वर्तन्या शुक्रस्य वीर्येणोत्सृजाम्यसौ ॥ १० ॥ अग्नेस्त्वामात्रया जगत्या वर्तन्या देवस्त्वा सवितोन्नयतुजीवातवे जीवनस्यायासौ ॥ देवा आयुष्मन्तस्तेऽमृतेनाऽयुष्मन्तस्तेषामऽयमाऽयुषाऽयुष्मानस्त्वसौ ॥ ब्रह्माऽयुष्मत्तद्ब्राह्मणैरायुष्मत्तस्याऽयमायुषाऽयुष्मा० अग्निरायुष्मान्स वनस्पतिभिरायुष्मांस्तस्या० ३ ॥ यज्ञ आयुष्मान्स दक्षिणाभिरायुष्मांस्तस्यायमा० ४ ॥ सोम आयुष्मान्स

ओषधीभिरायुष्मांस्तस्यायमा० ५ ॥ ओषधय आयुष्म-
तीस्ता अद्भिरायुष्मतीस्तासामऽयमऽयुषाऽयुष्मानऽस्त्व-
ऽसौ ६ ॥ इममऽग्न आयुषे वर्चसे कृधि तिग्म-
मोजो वरुण संशिशाधि । मातेवास्मा अदिते शर्म
यच्छ विश्वेदेवा जरदऽष्टियर्थासत् ॥ ७ ॥ अश्विनोः
प्राणौतौ ते प्राणन्दत्तां तेन जीव, मित्रावरुणयोः
प्राणौतौ ते प्राणंदत्तां तेन जीव, बृहस्पतेः प्राणः
स ते प्राणं ददातु तेन जीव ॥ (पूजामण्डप के दस
दिशायों का तिल व अर्घ फैंकना)। (पूर्वे) ॥ ये देवाः-
पुरः सदोऽग्निनेत्रा रक्षोहणस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु
तेभ्यः स्वाहा १। (दक्षिणे) ॥ ये देवा दक्षिणात्सदो
यमनेत्रा रक्षोहणस्ते० २॥ (पश्चिमे) ये देवाः पश्चा-
त्सदो मरुन्नेत्रा रक्षोहणस्ते० ३॥ (उत्तरे) ये देवा
उत्तरात्सदो मित्रावरुणनेत्रा रक्षोहणस्ते० ४॥ (ऊर्ध्वे

ये देवा उपरिषदः सोमनेत्रा अवस्वदन्तो रक्षोहणास्ते-
नः० ५ ॥ (आग्नेये) इदमऽहं रक्षोभिः समूहाम्यऽग्ने
सन्दह रक्षः सन्दग्धं रक्षोग्नये पुरः सदे रक्षोघ्ने स्वा-
हा ६ ॥ (नैऋते) यमाय दक्षिणात्सदे रक्षोघ्ने स्वा-
हा ७ ॥ (वायव्ये) मरुद्भ्यः पश्चात्सद्भ्यो रक्षोहभ्यः
स्वाहा ८ ॥ (ईशाने) मित्रावरुणाभ्यामुत्तरात्सद्भ्यां
रक्षोहभ्यां स्वाहा ९ ॥ (अधः) सोमायोपरिषदे वस्व-
दते रक्षोघ्ने स्वाहा १० ॥ (प्रणीतपात्र का पानी वि-
ष्टर से आलोडना) रथः पञ्चवाही दक्षिणा ॥ विष्टर-
से पूजाद्रव्यों में जल की शुद्धि) आपोहिष्ठा मयोभुवस्ता न
ऊर्जे दधात न । महे रणाय चक्षसे ॥ योवः शिवतमो
रसस्तस्य भाजयते हनः। उशतीरिव मातरः॥ तस्मा अर
ङ्गमामवो यस्यक्षयायजिन्वथ। आपो जनयथा च नः ॥(अ
र्घ की) आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोमवृष्ण्यम् । भवा

वाजस्य सङ्कथे ॥ (फूल की) पुष्पवतीः प्रसुमतीः फलिनीरफला उत । अश्वा इव सजित्वरीर्वीरुधः पारयिष्णवः ॥ तिलक की) गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ (दर्भ की) कर्मणे वां वानस्पत्यमऽसि प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टारातिः प्रेयमगाद्धिषणा बर्हिरच्छ मनुना कृतास्वधया वितष्टा उर्वन्तरिक्षं वीहि ॥ (धूप की) धूरसि धूर्व धूर्वन्तं योऽस्मान्धूर्वति तं धूर्वय वयं धूर्वामस्तं च धूर्व । देवानामऽसि वह्नितमं सस्नितमं पप्रितमं जुष्टतमं देवहूतमम् । विष्णोः क्रमोऽसि अह्रुतमसि हविर्धानं दृंहस्व माह्वान्मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्षउरु त्वा वाताय । वसवस्त्वा धूपयन्तु गायत्रेण छन्दसाङ्गिरस्वत्, रुद्रास्त्वा धूपयन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वत्, आदित्यास्त्वा धूपयन्तु जागतेन छन्दसाऽङ्गिरस्वत् , विश्वेत्वा देवा

वैश्वानरा धूपयन्त्वाऽनुष्टुभेन छन्दसाऽङ्गिरस्वत् । इन्द्रस्त्वा धूपयतु वरुणस्त्वा धूपयतु विष्णुस्त्वा धूपयतु (सूय की) उद्वयं तमसस्परि ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम् । देवन्देवत्राः सूर्यमऽगन्मज्योतिरुत्तमम् ॥ (दीवा की) तेजोऽसि शुक्रमसि ज्योतिरसि धामाऽसि प्रियन्देवानामऽनाधृष्टं देवयजनं देवताभ्यस्त्वा देवताभ्यो गृह्णामियज्ञेभ्यस्त्वा यज्ञेभ्यो गृह्णामि ॥ (स्वात्मा को तिलक चढाना) अध्वर्योऽयं यज्ञोअस्तु देवा ओषधीभ्यः पशुभ्यो मे धनाय । विश्वस्मै भूताय ध्रुवो अस्तुदेवाः स पिन्वस्व घृतवद्देवयज्ञ 'अर्घ फूल' इहैवैधि मापच्योष्टा पर्वता इवाविचाचलित् । इन्द्र इवेह ध्रुवास्तिष्ठेह यज्ञमुदाराय ॥ (स्वाऽसन दा दर्भ) इममिन्द्रो अदीदरद् ध्रुवं ध्रुवेन हविषा हविः । तस्मै सोमो अधि ब्रुवत्त-

द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वता इमे । ध्रुवं विश्वमिदं जगद्ध्रुवो राजा विशामसि ॥ (गन्धाऽर्घ फूल) मही द्यौः पृथिवी चन इमं यज्ञं मिमिक्षताम् । पिपृतां नो भरीमभिः ॥ (आकाश को) बळित्था पर्वतानां खेत्रं बिभर्षि पृथिवि । प्रया भूमिं प्रवत्वति मह्ना जिनोषि महिनि 'वायवे गणेश को' निषुसीद गणपते गणेषु त्वामाहुर्विप्रतमं कवीनाम् । नऋते त्वत्क्रियते किञ्चनारे महामर्कं मघवञ्चित्रमर्च ॥ 'नैऋते कुमार का' कुमारं मातायुवतिः समुब्धं गुहा बिभर्ति न ददाति पित्रे । अनीकमस्य न मिमज्जनासः पुरा पश्यन्ति निहितमरतौ 'ईशाने श्री को' अश्वपूर्वां रथमध्यां हस्तिनादप्रमोदिनीम् । श्रियन्देवीमुपह्वये श्रीर्मा देवी जुषताम् 'मध्ये सरस्वती को' इयं शुष्मेभिर्बिसखा इवारुजत्सानु गिरीणां तविषेभिरूर्मिभिः । पारावतघ्नीमवसे सुवृक्ति-

भि सरस्वतीसाविवासेम धीतिभिः ॥ (मध्ये लक्ष्मीकाभी) कांस्यस्मितां हिरण्यप्राकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां तर्प यन्तीम् । पद्मेस्थितां पद्मवर्णां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ (आग्नेये विश्वकर्म का) विश्वकर्मा विश्वदेवो विश्वजिद्विश्व-दर्शितः । तेवा घृतस्य धारया श्रेष्ठ्याय समसृषत ॥ [कशल का] ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम् । श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वना-नां सोमः पवित्रमत्येति रेभन् ॥ प्रतद्विष्णुः स्तवते वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः । यस्यो-रुषु त्रिषु विक्रमणेष्वऽधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वाः ॥ यो रुद्रोअग्नौ यो अप्सु यो ओषधीषु यो वनस्पतिषु । यो रुद्रो विश्वा भुवना विवेश तस्मै देवाय नमो अस्तु देवाः ॥ अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥ इषेत्वोर्जे त्वा वायवः स्थोपायवः स्थ

स्थ देवोवः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मणे ॥ अग्न आयाहि वीतये गृणानो हव्यधातये । निहोता सत्सिबर्हिषि ॥ शन्नो देवीरभीष्टय आपो भवन्तु पीतये । शंय्योरभिस्रवन्तु नः ॥ आहन्पितॄन् सुविदत्राँ अवित्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः । बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भाजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः ॥ वषट् ते विष्णा आस आकृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् । वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदानः ॥ ऋतुपतयेनारायणायनमः दुर्गायै, त्र्यम्बकाय, वरुणाय, यज्ञपुरुषाय, अग्निष्वात्तादिभ्यः पितृगणदेवताभ्योनमः ॥ [यहां स्वेष्ट याग के प्रधानों के पीछे विष्णुपञ्चायतन देना यहव्यवस्था है ॥ वैश्वदेव के प्रधानभी विष्णुपञ्चायतन ही है, "जैसा"] ॐतद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति

सूरयः । दिवीव चक्षुराततम् ॥ तद्विप्रासो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते । विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥ भगवतेवासुदेवायनमः, सङ्कर्षणाय, प्रद्युम्नाय, अनिरुद्धाय, सत्याय, पुरुषाय, अच्युताय, माधवाय, गोविन्दाय, सहस्रनाम्नेविष्णवे, लक्ष्मीसहितायनारायणाय ॥ यो रुद्रोअग्नौ यो अप्सु य ओषधीषु यो वनस्पतिषु । यो रुद्रो विश्वा भुवना विवेश तस्मै रुद्राय नमो अस्तु देवानमः ॥ भवायदेवायनमः शर्वायदेवाय, रुद्रायदेवाय, पशुपतयेदेवाय, उग्रायदेवाय, भीमायदेवाय, महादेवाय, ईशानायदेवाय, उमासहितायशिवाय, पार्वतीसहितायपरमेश्वरायनमः ॥ गणानान्त्वा गणपतिं हवामहे कविङ्कवीनामुपमश्रवस्तमम् । ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आनः शृण्वन्नूतिभिः सीद सादनंनमः ॥ भगवतेविनायकायनमः एकद-

न्तायनमः, कृष्णपिङ्गलाय, गजाननाय, लम्बोद-राय, भालचन्द्राय, हेरम्बाय, आखुरथाय, विघ्नेशाय, विघ्नभक्ष्याय, वल्लभासहितायश्रीमहागणेशाय नमः ॥ चित्रन्देवानामुदगादऽनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः । आप्राद्यावा पृथिवी चान्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चनमः ॥ भगवतेह्रांह्रींसःसूर्यायनमः सप्ताश्वायनमः, अनश्वाय, एकाश्वाय, नीलाश्वाय, प्रत्यक्षदेवाय, परमार्थसाराय, तेजोरूपाय, प्रभासहितायआदित्यायनमः ॥ जातवेदसे सुनवाम सोममऽरातीयतो निदहाति वेदाः । स नस्पर्शदऽति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्याग्निर्नमः ॥ भगवत्यैअमायैनमः, कामायैनमः, चार्वङ्ग्यै, टङ्कधारिण्यै, तारायै, पार्वत्यै, यक्षिण्यै, श्रीशारिकाभगवत्यै, श्रीशारदाभगवत्यै, श्रीमहाराज्ञीभगवत्यै, श्रीज्वालाभ० श्रीडाभ,

वैखरीभ०, वितस्ताभ०, गङ्गाभ०, यमुनाभ०, कालिकाभ०, सिद्धलक्ष्म्यै, महालक्ष्म्यै, महात्रिपुरसुन्दर्यै, सहस्रनाम्न्यैदेव्यैभवान्यैनमः [विष्णुपञ्चायतनदेवताभ्यो नमः] ॥ यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयङ्कृधि । मघवञ्छग्धि तवतन्न ऊतिभिर्विद्विषो विमृधो जहि-नमः ॥ अभयङ्करीदेव्यैनमः । क्षेमङ्करीभवान्यै, सर्वशत्रुघातिन्यै, इहराष्ट्राधिपतये [अमुकभैरवायनमः] ॥ क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनेव जयामसि । गामश्वं पोषयित्वा सनो मृळातीदृशेनमः ॥ हेरुकादिभ्योनमः, वटुकादिभ्योनमः ॥ यौ ते श्वानौ यमरक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षी नृचक्षसौ । ताभ्यामेनं परिदेहि राजन्स्वस्ति चास्मा अनमीवञ्चधेहि ॥ यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्या नामानि, तत्र हव्यानि गन्तय ॥ मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय कमज्ञातयक्ष्मादुत

राजयक्ष्मात् । ग्राहिर्जग्राह यदि वैतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्रमुमुक्तमेनम् ॥ अङ्गादङ्गाल्लोम्नो लोम्नो जातं पर्वणि पर्वणि । यक्ष्मं सर्वस्मादात्मनस्तमिमं विवृधामि ते ॥ गायत्र्यैनमः ॐभूर्भुवःस्वः ३ ॥ ॐतद्विष्णोः परमं पदं० ॥ ऐन्द्राग्नं वर्म बहुलं यदुग्रं विश्वेदेवा नातिविध्यन्ति शूराः । तन्वस्त्रायतां तन्वः सर्वतो महदायुष्मन्तो जरामुपगच्छेम जीवाः ॥ [अथ नैवेद्यम्] अमृतेशमुद्रयाऽमृतीकृत्य । अमृतमस्तु अमृतायत । नैवेद्यं सावित्राणि सावित्रस्य देवस्यत्वा सवितुःप्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णोहस्ताभ्यामादधे । महागणपतये कुमाराय श्रियै सरस्वत्यै लक्ष्म्यै विश्वकर्मणे " द्वादेवताभ्यः " प्रजापतये, ब्रह्मणे, कलशदेवताभ्यः ब्रह्मविष्णुमहेश्वरदेवताभ्यः । चातुर्वेदेश्वरायसानुचराय । ऋतुपतयेनारायणाय " मार्गशाय " रुक्मिणीसहितायकृष्णाय

श्रीस–केशवाय । "पौषे" प्रियास–अनन्ताय, वागीश्व-रीस–नारायणाय । "माघे" प्रीतिस–अच्युताय, का-न्तास–माधवाय । "फाल्गुने" शक्तिस–चक्रिणे । क्रि-यास–गोविन्दाय । "चैत्रे" सिद्धिस–वैकुण्ठाय । म-तिस–विष्णवे । "वैशाखे" शोभास–जनार्दनाय, वि-भूतिस–मधुसूदनाय । "ज्यैष्ठे" महिमास–उपेन्द्राय, इच्छास–त्रिविक्रमाय । "आषाढे" लक्ष्मीस–यज्ञपुरु-षाय, धृतिस–वामनाय । "श्रावणे" कान्तिस–वासुदे-वाय, रतिस–श्रीधराय । "भाद्रपदे" प्राप्तिस–हरये, मायास–हृषीकेशाय । "आश्विनयुजे" प्राकाम्यास–यो-गीश्वराय, धीस–पद्मनाभाय । "कार्तिके" लघिमास पुण्डरीकाक्षाय, गरिमास–दामोदराय । "मालिम्लुचे" शक्तिस–योगीश्वराय, सत्यभामास–नरकारये, निष्क-लास–महामार्तण्डाय । दुर्गायै, त्र्यम्बकाय, वरुणाय,

यज्ञपुरुषाय, अग्निष्वात्तादिभ्यः पितृगणदेवताभ्यः । (स्वेष्टयागप्रधानदेवताभ्यः) भगवतेवासुदेवाय, सङ्कर्षणाय, प्रद्युम्नाय, अनिरुद्धाय, सत्याय, पुरुषाय, अच्युताय, माधवाय, गोविन्दाय, सहस्रनाम्नेविष्णवे, लक्ष्मीसहितायनारायणाय । भवायदेवाय, शर्वायदेवाय, रुद्रायदेवाय, पशुपतयेदेवाय, उग्रायदेवाय, भीमायदेवाय ; महादेवाय, ईशानायदेवाय, उमासहितायशिवाय, पार्वतीसहिताय, परमेश्वराय । विनायकाय, एकदन्ताय, कृष्णपिङ्गलाय, गजाननाय, लम्बोदराय, भालचन्द्राय, हेरम्बाय, आखुरथाय, विघ्नेशाय, विघ्नभक्ष्याय, वल्लभासहितायश्रीमहागणेशाय । ह्रांह्रींसः-सूर्याय, सप्ताश्वाय, अनश्वाय, एकाश्वाय, नीलाश्वाय, प्रत्यक्षदेवाय, परमार्थसाराय, तेजोरूपाय, प्रभासहितायआदित्याय । भगवत्यैअमायै, कामायै, चार्वङ्ग्यै,

टङ्कधारिण्यै, तारायै, पार्वत्यै, यक्षिण्यै, श्रीशारिकाभगवत्यै, श्रीशारदाभ०, श्रीमहाराज्ञीभ०, श्रीज्वालाभ, श्रीडाभ०, वैखरीभ०, वितस्ताभ०, गङ्गाभ०, यमुनाभ०, कालिकाभ०, सिद्धलक्ष्म्यै, महालक्ष्म्यै, महात्रिपुरसुन्दर्यै, सहस्रनाम्न्यैदेव्यैभवान्यै, (विष्णुपञ्चायतनदेवताभ्यः) । अभयङ्करीदेव्यै क्षेमङ्करीभवान्यै, सर्वशत्रुघातिन्यै, इहराष्ट्राधिपतये [अमुकभैरवाय] महागायत्र्यै, सावित्र्यै, सरस्वत्यै, "हेरुकादिभ्यो वटुकादिभ्यः तिलतण्डुलमात्रं दधिमधुमिश्रं" ॐनमो नैवेद्यं निवेदयामिनमः ॥ हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् । स दाधार पृथिवींद्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ अर्चन्तस्त्वा हवामहेऽर्चन्तः समिधीमहि । अग्ने अर्चत ऊतये अर्चत प्रार्चत प्रियमेधासो अर्चत । अर्चन्तु पुत्रका उत पु-

रंन धृष्णुमऽचर्त अर्चत अर्चत ॥ इति कलश-स्थापनम् ॥ अथ कलशपूजा ॥ [पानी छोडना] अस्य श्रीआसन-शोधनमन्त्रस्य, मेरुपृष्ठऋषिः, सुतलंछन्दः, कूर्मोदेवता, आसनशोधने विनियोगः ॥ [धरती को दो दर्भकाण्ड आसन देना] ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वता इमे । ध्रुवं विश्वमिदं जगद्ध्रुवो राजा विशामसि ॥ [धरता को तिलक अर्घ पुष्प] श्रींपृथिव्यै आधारशक्त्यै समालभनं गन्धोनमः अर्घोनमः पुष्पंनमः [प्रार्थना] पृथ्वि त्वयाधृता लोका देवित्वं विष्णुना धृता । त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरु चासनम् ॥ [स्वेष्टदेवों का स्मरण] शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् । प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ अभिप्रेतार्थसि-द्ध्यर्थं पूजितो यः सुरैरपि । सर्वविघ्नच्छिदे तस्मै ग-णाधिपतयेनमः ॥ लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां

पराजयः । एषामिन्दीवरश्यामो हृदयस्थो जनार्दनः ॥ महाबले महोत्साहे महाभयविनाशिनि । त्राहि मां देवि दुष्प्रेक्ष्ये शत्रूणां भयवर्धिनि ॥ नमःशिवाय निःशेषक्लेशप्रशमशालिने । त्रिगुणग्रन्थिदुर्भेद्यभवबन्ध-विभेदिने ॥ अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया । चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवेनमः । गुरवेनमः परमगुरवे, परमेष्ठिनेगुरवे, परमाचार्याय, आद्यसिद्धे-भ्योनमः ॥ अनाभौ, उहृदि, मशिरसि । ॐभूः पादयोः, भुवःहृदि, स्वःशिरसि । ॐभूःअङ्गुष्ठाभ्यांनमः, भुवःतर्जनीभ्यांनमः, स्वःमध्यमाभ्यांनमः, महःअना-मिकाभ्यांनमः, जनःकनिष्ठिकाभ्यांनमः, तपःसत्यंकर-तलकरपृष्ठाभ्यांनमः ॥ भूःपादयोः, भुवःजान्वोः, स्वः गुह्ये, महःनाभौ, जनःहृदि, तपःकण्ठे, सत्यंशिरसि ॥ ॐभूःहृदयायनमः, ॐभुवःशिरसेस्वाहा, स्वःशिखायै

वषट्, महःकवचायहूँ, जनःनेत्राभ्यांवौषट्, तपःसत्य-मऽस्त्रायफट् ॥ तत्सवितुरऽङ्गुष्ठाभ्यांनमः वरेण्यंतर्जनी-भ्यांनमः, भर्गोदेवस्यमध्यमाभ्यांनमः, धीमहिअनामि-काभ्यांनमः, धियोयोनःकनिष्ठिकाभ्यांनमः, प्रचोद-यात्करतलकरपृष्ठाभ्यांनमः, तत्पादयोः, सवितुर्जान्वोः वरेण्यंकट्यां, भर्गोनाभौ, देवस्यहृदये, धीमहिकण्ठे, धियोनासिकायां, यश्चक्षुषे, नःललाटे, प्रचोदयात् शिरसि ॥ तत्सवितुर्हृदयायनमः, वरेण्यंशिरसेस्वाहा, भर्गोदेवस्यशिखायैवषट्, धीमहिकवचायहूं, धियोयो-नःनेत्राभ्यांवौषट्, प्रचोदयादऽस्त्रायफट् ॥ ओंआपः-स्तनयोः, ज्योतिर्नेत्रयोः, रसोमुखे, अमृतंललाटे, ब्रह्मभूर्भुवःस्वरोंशिरसि ॥ ओंतद्विष्णोः परमंपदं हृद-यायनमः सदापश्यन्तिसूरयःशिरसेस्वाहा, दिवीवचक्षु-राततंशिखायैवषट्, तद्विप्रासोविपन्यवोकवचायहूं, जा-

गृवांसःसमिन्धतेनेन्द्राभ्यांवौषट् विष्णोर्यत्परसंपदसऽस्त्रा-यफट् ॥ [तेल तर्फों को फेंकना] अपसर्पन्तु ते भूता दिवि भूम्यऽन्तरिक्षगाः । पाषाण्डकारिणो येवै दि-व्यास्त्रेण प्रताडिताः ॥ [प्राणायाम कर के, पैर मुंह को छिडकना] तीर्थेस्नेयं तीर्थमेव समानानां भवति मान्नः शंस्योररुषो धूर्तिः प्रणङ्मर्त्यस्य रक्षाऽणो ब्रह्मणस्पते ॥ [पवित्र धारना]वसोः पवित्रमसि शतधारं वसूनां पवित्रम-ऽसि । सहस्रधारमऽयक्ष्माचः प्रजया संसृजामि रायस्पोषेण बहुला भवन्तीः ॥ (स्वात्मा को गन्ध पुष्प अर्घ चढा-ना) परमात्मने पुरुषोत्तमाय पञ्चभूतात्मकाय विश्वा-त्मने मन्त्रनाथाय आत्मनेनारायणाय आधारशक्त्यै । समालभनं गन्धोनमः, अर्घोनमः पुष्पंनमः ॥ [दीप को] स्वप्रकाशो महादीपः सर्वतस्तिमिरापहः । प्रसीद मम गोविन्द दीपोऽयं परिकल्पताम् ॥ [धूप को] वन-

स्पतिरसो दिव्यो गन्धाढ्यो गन्धवत्तमः । आधारः सर्वदेवानां धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥ (सूर्ज को) नमो धर्मनिधानाय नमःस्वकृतसाक्षिणे । नमः प्रत्यक्षदेवाय भास्करायनमो नमः ॥ (पानी से संकल्प करना) यत्राऽस्ति माता न पिता न बन्धुर्भ्रातापि नो यत्र सुहृज्जनश्च । न ज्ञायते यत्र दिनं न रात्रिस्तत्रात्म-दीपं शरणं प्रपद्ये ॥ आत्मनेनारायणाय आधारशक्त्यै दीपोनमो धूपोनमः ॥ ॐतत्सद्ब्रह्म अद्यतावत्तिथावद्य० महागणपतये कुमाराय श्रियै सरस्वत्यै, लक्ष्म्यै, विश्वकर्मणे द्वार्देवताभ्यः । प्रजापतये ब्रह्मणे क-लशदेवताभ्यः ब्रह्मविष्णुमहेश्वरदेवताभ्यः । चातुर्वे-देश्वराय सानुचराय [ऋतुपतयेनारायणाय) दुर्गायै, त्र्यम्बकाय, वरुणाय, यज्ञपुरुषाय , अग्निष्वात्तादिभ्यः, पितृगणदेवताभ्यः ॥ भगवतेवासुदेवाय, सङ्कर्षणाय,

प्रद्युम्नाय अनिरुद्धाय सत्याय पुरुषाय अच्युताय मा-
धवाय गोविन्दाय सहस्रनाम्नेविष्णवेलक्ष्मीसहितायना-
रायणाय ॥ भवायदेवाय, शर्वायदेवाय, रुद्रायदेवाय,
पशुपतयेदेवाय, उग्रायदेवाय, भीमायदेवाय, महादेवाय,
ईशानायदेवाय ८ उमासहितायशिवाय, पार्वतीसहिता-
यपरमेश्वराय ॥ विनायकाय एकदन्ताय कृष्णपिङ्गलाय
गजाननाय लम्बोदराय भालचन्द्राय हेरम्बाय आखुर-
थाय विघ्नेशाय ८ वल्लभासहितायश्रीमहागणेशाय ॥ ॐ
ह्रांह्रींसःसूर्याय सप्ताश्वाय, अनश्वाय. एकाश्वाय, नीला-
श्वाय, प्रत्यक्षदेवाय, परमार्थसाराय, तेजोरूपाय ८
प्रभासहितायआदित्याय ॥ भगवत्यै, अमायै, कामा-
यै, चार्वङ्ग्यै, टङ्कधारिण्यै, तारायै, पार्वत्यै, यक्षिण्यै,
श्रीशारिकाभगवत्यै ८ श्रीशारदाभ०, श्रीमहाराज्ञी-
भ० श्रीज्वालाभगवत्यै व्रीडाभ० वैखरीभ० वित-

स्ताभ० गङ्गाभ० यमुनाभ० कालिकाभगवत्यै सिद्ध-लक्ष्म्यै महालक्ष्म्यै महात्रिपुरसुन्दर्यै सहस्रनाम्न्यै-देव्यैभवान्यै [विष्णुपञ्चायतनदेवताभ्यः] अभयङ्करी-देव्यै क्षेमङ्करीभवान्यै सर्वशत्रुघातिन्यै इहराष्ट्राधिपत-ये (अमुकभैरवाय) महागायत्र्यै सावित्र्यै सरस्वत्यै हेरुकादिभ्यो वटुकादिभ्यो दीपधूपसंकल्पात्सिद्धिरस्तु दीपोनमः धूपोनमः ॥ (अपसव्येन) नमःपितृभ्यः । देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एवच । नमः स्व धा च स्वाहा च नित्यमेव भवन्त्विह ॥ [अद्यतावत्] पित्रे [अमुकायाऽमुकगोत्राय] पितामहाय प्रपिता-महाय । मात्रे (अमुकायै अमुकगोत्राये) पितामह्यै-प्रपितामह्यै ॥ मातामहाय प्रमातामहाय वृद्धप्रमा-तामहाय । मातामह्यै प्रमातामह्यै वृद्धप्रमातामह्यै । समस्तमातापितृभ्यो द्वादशदैवतेभ्यः पितृभ्यः 'अमु-

कर्कर्मनिमिते ' दीपःस्वधा धूपःस्वधा ॥ (सव्येन) ॥
ॐगायत्र्यैनमः । ॐभूर्भुवःस्वस्तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गोदे-
वस्यधीमहि । धियोयोनःप्रचोदयात् ३ । अद्यतावत् ।
महागणपतेः, कुमारस्य, श्रियः, सरस्वत्यः, ल;
क्ष्म्याः, विश्वकर्मणः, द्वार्देवतानां, प्रजापतेः, ब्रह्म-
णः, कलशदेवतानां । ब्रह्मविष्णुमहेश्वरदेवतानां ।
चातुर्वेदेश्वरस्यसानुचरस्य (ऋतुपतेर्नारायणस्य) दुर्गा-
याः, त्र्यम्बकस्य, वरुणस्य, यज्ञपुरुषस्य, अग्निष्वा-
त्तादीनांपितृगणदेवतानां, भगवतःवासुदेवस्य, सङ्कर्ष-
णस्य, प्रद्युम्नस्य, अनिरुद्धस्य, सत्यस्य, पुरुषस्य,
अच्युतस्य, माधवस्य, गोविन्दस्य, सहस्रनाम्नःवि-
ष्णोः, लक्ष्मीसहितस्यनारायणस्य । भवस्यदेवस्य,
शर्वस्यदेवस्य, रुद्रस्यदेवस्य, पशुपतेःदेवस्य, उग्र-
स्यदेवस्य, भीमस्यदेवस्य, महादेवस्य, ईशानस्य-

देवस्य, उमासहितस्यशिवस्य, पार्वतीसहितस्यपरमेश्वरस्य । विनायकस्य, एकदन्तस्य, कृष्णपिङ्गलस्य, गजाननस्य, लम्बोदरस्य, भालचन्द्रस्य, हेरम्बस्य, आखुरथस्य विघ्नेशस्य वल्लभासहितस्यश्रीमहागणेशस्य । ॐह्रांह्रींसः सूर्यस्य, सप्ताश्वस्य, अनश्वस्य, एकाश्वस्य, नीलाश्वस्य, प्रत्यक्षदेवस्य, परमार्थसारस्य, तेजोरूपस्य प्रभासहितस्यआदित्यस्य । भगवत्याःअमायाः कामायाः चार्वङ्ग्याः टङ्कधारिण्याः तारायाः पार्वत्याः यक्षिण्याः श्रीशारिकाभगवत्याः ८ श्रीशारदाभ० श्रीमहाराज्ञीभ० श्रीज्वालाभ० श्रीडाभ० वैखरीभ० वितस्ताभ० गङ्गाभ० यमुनाभ, कालिकाभ० सिद्धलक्ष्म्याः महालक्ष्म्याः महात्रिपुरसुन्दर्याः सहस्रनाम्न्याः देव्याःभवान्याः (विष्णुपञ्चायतनदेवतानां) अभयङ्करीदेव्याः क्षेमङ्करीभवा-

न्याः सर्वशत्रुघातिन्याः इहराष्ट्राधिपतेः (अमुकभै-
रवस्य) । महागायत्र्याः सावित्र्याः सरस्वत्याः
हेरुकादीनां वटुकादीनां (आत्मनो वाङ्मनःकायो-
पार्जितपापनिवारणार्थं नित्यकर्मनिमित्तं) कलश-
पूजनं विष्णुपञ्चायतनपूजनं क्षेत्रेशपूजनमऽर्चामऽहंक-
रिष्ये (ॐकुरुष्व)। (तिलसर्षपयवान्विकीर्य)। "ऐसा
ही" दो २ दर्भों से आसन देना) महागणपतेः कुमारस्य०
इदमाऽसनंनमः ॥ (अर्घसहित दो दर्भ रख के आवाह-
न करना) महागणपतये कुमाराय श्रियै सरस्वत्यै—
युष्मान्वः पूजयामि ॐपूजय ॥ महागणपतिं कुमारं
श्रियं सरस्वतीं लक्ष्मीं विश्वकर्माणं द्वार्देवताः प्रजा-
पतिं; ब्रह्माणं कलशदेवताः ब्रह्मविष्णुमहेश्वरदेवताः
चातुर्वेदेश्वरं सानुचरं (ऋतुपतिंनारायणं) दुर्गां
त्र्यम्बकं वरुणं यज्ञपुरुषं अग्निष्वात्तादीः पितृग-

शादेवताः, भगवन्तंवासुदेवं सङ्कर्षणं, प्रद्युम्न, अनिरुद्धं, सत्यं, पुरुषं, अच्युतं, माधवं, गोविन्दं, सहस्रनामानंविष्णुं, लक्ष्मीसहितंनारायणं । भवंदेवं, शर्वंदेवं, रुद्रंदेवं, पशुपतिंदेवं, उग्रंदेवं, भीमंदेवं, महादेवं, ईशानंदेवं, उमासहितंशिवं, पार्वतीसहितंपरमेश्वरं । विनायकं, एकदन्तं, कृष्णपिङ्गलं, गजाननं, लम्बोदरं, भालचन्द्रं, हेरम्बं, आखुरथं, विघ्नेशं, वल्लभासहितंश्रीमहागणेशं । ॐ ह्रांह्रींसः सूर्यं, सप्ताश्वं, अनश्वं, एकाश्वं, नीलाश्वं, प्रत्यक्षदेवं, परमार्थसारं, तेजोरूपं, प्रभासहितंआदित्यं । भगवतींउमां, कामांचार्वङ्गीं, टङ्कधारिणीं, तारां, पार्वतीं, यक्षिणीं, श्रीशारिकाभगवतीं, श्रीशारदाभ०, श्रीमहाराज्ञीभ०, श्रीज्वालाभ०, श्रीडाभ०, वैखरीभ०, वितस्ताभ०, गङ्गाभ०, यमुनाभ०, कालिकाभ०, त्रिपुरसुन्दरीं, भ

हालक्ष्मीं, महात्रिपुरसुन्दरीं, सहस्रनाम्नींदेवींभवानीं, विष्णुपञ्चायतनदेवताः, अभयङ्करीदेवीं, क्षेमङ्करीभवानीं, सर्वशत्रुघातिनीं, इहराष्ट्राधिपतिं (अमुक भैरवं) महागायत्रीं सावित्रीं सरस्वतीं हेरुकादीन् वटुकादीन् आवाहयिष्यामि ॐआवाहय (यवान्विकीर्य) ॥ "प्राणायामः" ॥ पाद्यार्थमुदकंनमः ॥ शन्नोदेवी रभिष्टये ॥ लाजाश्च कुङ्कुमं चैव सर्वौषधिसमन्वितम्। दर्भाङ्कुरं जलं चैव पञ्चाङ्गं पाद्यलक्षणम् ॥ भगवन्तः पाद्यं २॥ महागणपतये. कुमाराय,० पाद्यं नमः। (शेषं निवारयेत्) पुनः। शन्नोदेवी ॥ आपःक्षीरं कुशाग्राणि घृतं च दधि तण्डुलाः। यवाः सिद्धार्थकाश्चेति ह्यर्घ्यमष्टाङ्गमुच्यते ॥ भगवन्तोऽर्घ्यं २ महागणपते कुमार, श्रीः सरस्वति, लक्ष्मी, विश्वकर्मन्, द्वार्देवताः, प्रजापते, ब्रह्मनकलशदेवताः, ब्रह्मविष्णुमहेश्वरदेवताः, चातुर्वेदेश्वर

सानुचर (ऋतुपतेनारायण) दुग, त्र्यम्बक, वरुण, यज्ञ-
पुरुष, अग्निष्वात्तादयः पितृगणदेवताः, भगवन्वासुदेव-
सङ्कर्षण, प्रद्युम्न, अनिरुद्ध, सत्य, पुरुष, अच्युत, माधव-
गोविन्द, सहस्रनामन् विष्णो, लक्ष्मीसाहितनारायण ।
भवदेव; शर्वदेव, रुद्रदेव, पशुपतेदेव, उग्रदेव, भीमदेव-
महादेव, ईशानदेव, उमासहितशिव, पार्वतीसहितपरमेश्वर
विनायक, एकदन्त, कृष्णपिङ्गल, गजानन, लम्बोदर-
भालचन्द्र, हेरम्ब, आखुरथ, विघ्नेश, वल्लभासहितश्रीम-
हागणेश। ह्रांह्रींसःसूर्य, सप्ताश्व, अनश्व, एकाश्व, नीलाश्व
प्रत्यक्षदेव, परमार्थसार, तेजोरूप, प्रभासहितआदित्य।
भगवतिअमे, कामे, चार्वङ्गि, टङ्कधारिणि, तारे, पार्वति-
यक्षिणि, श्रीशारिकाभगवति, श्रीशारदाभ०, श्रीमहा-
राज्ञीभ०, श्रीज्वालाभ० ब्रीडाभ० वैखरीभ० वितस्ताभ०
गङ्गाभ० यमुनाभ० कालिकाभ० सिद्धलक्ष्मीः महा-

लक्ष्मीः महात्रिपुरसुन्दरि, सहस्रनाम्निदेविभवानित्रिष्णु-पञ्चायतनदेवताः । अभयङ्करीदेवि, क्षेमङ्करीभवानि सर्वशत्रुघातिनि, इहराष्ट्राधिपते (अमुक भैरव) महागायत्रि, सावित्रि, सरस्वति, हेरुकादयो, वटुकादयः इदंवाऽर्घ्यंनमः ॥ महागणपतये. कुमाराय० समलभनं गन्धोनमः ॥ महागणपतये० अर्घोनमः पुष्पंनमः ॥ महागणपतये दीपधूपसंकल्पात्सिद्धिरस्तु दीपोनमः धूपोनमः ॥ महागणपतये० वासोनमः ॥ (महागणपतेः) एतासां देवतानामऽर्घ्यदानाद्यर्चनाविधिः सर्वः परिपूर्णोऽस्तु ॥ अन्नंनमः २ आज्यं २ अद्यदिने अद्ययथासंकल्पात्सिद्धिरस्तु, अन्नहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं द्रव्यहीनं मन्त्रहीनं यद्गतंतत्सर्वमऽच्छिद्रं सम्पूर्णमऽस्तु एवमऽस्तु ॥ शन्नोदेवी ॥ एताभ्यो देवताभ्यः (महागणपतये) अपोशानंनमः, आचमनीयंनमः ॥ पुनः । शन्नोदेवी । (महाग-

णपतये) एताभ्योदेवताभ्यः दक्षिणार्थे तिलहिरण्यरज-
तनिष्कर्ष ददानि ॥ (महागणपतिः) एता देवताः स
दक्षिणान्नेन प्रीयन्तां प्रीताः सन्तु ॥ (कलशेपुष्पं) ॐ
तद्विष्णोः परमं पदं०२ ॥ (जप आदि कर के ॥) ॥ अथ-
व्याहृतिः "जलाईहुई अग्नि के ईशानकोण पर विष्टर तिल
अक्षत फूल और पानीवाला रखेहुई प्रणीतपात्र में, और अग्नि
में तिल छोडना" पात्रं तिलाऽक्षतैर्मिश्रं कुसुमोदकविष्टरैः।
अग्नेश्चैशानदिग्भागे प्रणीतमऽभिधीयते ॥ प्रणीतं नैर्ऋ-
ते स्थाप्यं स विष्णुर्नाऽत्र संशयः। (संव्वःसृजामीति द्वाभ्यां
पुष्पाणां त्रितयं क्षिपेत्)॥ (पात्र में तीन दफा तीन मन्त्रों से
फूल छोडना) संव्वःसृजामि हृदयं ससृष्टं मनो अस्तुवः।
संसृष्टास्तन्वः सन्तुवः संसृष्टःप्राणो अस्तुवः ॥ संप्रिया
वः प्रियास्तन्वः संप्रिया हृदयानि वः। आत्मा वो अ-
स्तु संप्रियः संप्रियास्तन्वो मम ॥ (अग्नि में जलाईहुई

दो दर्भकाण्ड दाहे तर्फ छोडना) निर्दग्धं रक्षो निर्दग्धा-
रातिरऽपाग्ने । अग्निमाऽमादं जहि निष्क्रव्यादं सीदा दे-
वयजनं वह ॥ (प्राणायामं कुर्यात्) ॥ ऋतन्त्वा सत्येन
"अग्नि" परिसमूहामि, सत्यन्त्वर्तेनपरिसमूहामि, ऋतस-
त्याभ्यांत्वापरिस०, । ऋतन्त्वा सत्येन पर्युक्षामि, सत्यन्त्व-
र्तेनपर्युक्षामि, ऋतसत्याभ्यां त्वापर्युक्षामि, ऋतन्त्वा सत्ये-
न परिषिञ्चामि०, सत्यन्त्वर्तेनपरिषिञ्चामि, ऋतसत्या-
भ्यांत्वापरिषिञ्चामि ॥ (अग्नि के चार दिशायों को पूर्वोत्तराग्र
चार दर्भकाण्ड छोडना) यज्ञस्य सन्तातिरासि यज्ञस्यत्वा
सन्तत्यै स्तृणामि ॥ (पुरस्तात्, दक्षिणतः, उत्तरतः,
पश्चात्,) इतिस्तरैःपरिस्तीर्य ॥ (दो दर्भकाण्ड जला कर
यवा, तिल, घी, दही और मिठासरूप पञ्चामृत हवि में
लगाना)इदं हविःप्रजननं मे अस्तु दशवीरं सर्वगणं स्व-
स्तये, आत्मसनि प्रजासनि पशुसनि अभयसनि लोकस-

नि अग्निः प्रजां बहुलां मे करोतु अन्नं पयो रेतो अस्मासु दत्त (घृतेन संलिप्य शृतमऽभिघार्य) ॥ '(अग्नि को गन्ध व फूल लगाना) अग्नये शुकारूढाय स्वाहासहिताय पावकाय त्रिनेत्राय तेजोरूपाय शक्तिहस्ताय समालभनं गन्धोनमः अर्घोनमः पुष्पंनमः।। (विस्तार होने पर (गायत्रीब्राह्मण सम्पूर्ण देना) और संक्षेप पर ॥ जैसा। अग्नि को फूल) मुक्ताविद्रुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्रीक्षणैर्युक्तामिन्दुनिबद्धरत्नमुकुटां तत्त्वात्मवर्णात्मिकाम् । गायत्रीं वरदाऽभयाऽङ्कुशकरां शूलं कपालं गुणं शंखं चक्रमऽथाऽरविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्तीं भजे ॥ आयातु वरदा देवी त्र्यक्षरा ब्रह्मवादिनी । गायत्रि छन्दसां मातर्ब्रह्मयोने नमोऽस्तु ते ।।३।। महाव्याहृतयः प्रजापतेः ॥(आहुति अनवच्छिन्न देना) ॐ अग्नयेस्वाहा, ओंभूःस्वाहा, ओंभुवःस्वाहा, ओंस्वःस्वाहा, ओंभूर्भुवःस्वःस्वाहा ॥ ओंभूःस्वाहा, ओंभुवःस्वा-

हा, ओंस्वःस्वाहा, ओंमहःस्वाहा, ओंजनःस्वाहा, ओंत-
पःस्वाहा, ओंसत्यंस्वाहा, ओंतत्सवितुर्वरेण्यं० ३॥ (फूल)
(अश्वमेध घोराणामार्षम्) (पृ२ से) नकल्पतां (पृ१३-) तक दे
कर, फूल चतुर्भुजामऽर्कसहस्रकोटिभां त्रिलोचनां हारकि-
रीटशोभिताम्। चतुर्मुखस्याङ्कगतां महोज्ज्वलां वेदेश्वरीं
पञ्चमुखीं नमाम्यहम्॥ (आहुती) ओं ओजोसि०॥ देवाश्च-
वा असुराश्च संयन्ता आसंस्तान्गायत्र्याऽन्तरातिष्ठदोजोवै
वीर्यमन्नाद्यं परिगृह्य संवत्सरो वा वैनान्सोऽन्तरातिष्ठच्च-
तुर्विंशतिर्गायत्र्या। अक्षराणि चतुर्विंशतिः संवत्सरस्या-
ऽर्धमासास्ते विदुर्यतरान्वा इयमुपवत्स्यति त इदं भवि-
ष्यन्तीति तं व्याह्वयन्त दाभीत्यऽसुराह्वयन् विश्वकर्म-
न्निति देवासस्तान्यतरांश्च नोपवर्तत ते देवा एतद्यजुरऽ-
पश्यन्नोजोसि सहोऽसि बलमऽसि भ्राजोसि देवानां धा-
मनामासि विश्वमासि विश्वायुः सर्वमासि सर्वायुरभिभूरि-

ति स देवानुपावर्त्तत ततो देवा अभवन् पराऽसुरा अ-
भवन्नाऽग्नेय्यमऽष्टाकपालं निर्वपेद्भ्रातृव्यवान्वा स्पर्धमा-
नो वा तमाऽसाद्यैतैर्यजुर्भिरऽभिमृशेदोजो वै वीर्यं संव-
त्सरओज एव वीर्यंभ्रातृव्यस्य वृंक्ते, स निर्वीर्यः पराभ-
वति सैषा गायत्रीनामेष्टिरऽथो आहुः क्षेत्रस्य संवर्गइति ।
श्रीमहागायत्र्यैस्वाहा, सावित्र्यैस्वाहा, सरस्वत्यैस्वाहा ॥
अनेन मन्त्रहोमेन आत्मनोवाङ्मनःकायोपार्जितपापनि-
वारणार्थं अमुककर्मनिमित्तं महागायत्रीप्रीत्यर्थं महागा-
यत्री सावित्री सरस्वती सव्याहृतिः प्रीयतां प्रीताऽस्तु ॥
[आहुति] अध्वर्योऽयं यज्ञो अस्तु देवा [पृ११–८] से पितृ-
गणादेवताभ्यःस्वाहा [प्रधानदेवताभ्यः स्वाहा] विस्तार पर
पूरुषसूक्तलक्ष्मीसूक्तौ ओंतद्विष्णोः । भगवतेवासुदेवायस्वा-
हा जरामुपगच्छेम जीवाः [पृ१८–७] इत्यन्तं हुत्वा । तर्पणं ।
अनेनमन्त्रहोमेन आत्मनो [वाङ्मनःकायोपार्जितपापनि-

वारणार्थं अमुककर्मनिमित्तं] महागणपतिः, कुमारः, श्रीः सरस्वती, लक्ष्मीः, विश्वकर्मा, द्वार्देवताः, प्रजापतिः, ब्रह्मा, कलशदेवताः, ब्रह्मविष्णुमहेश्वरदेवताः, चातुर्वेदेश्वरः सानुचरः, (ऋतुपतिर्नारायणः) दुर्गा, त्र्यम्बकः, वरुणः, यज्ञपुरुषः, अग्निष्वात्तादयः पितृगणदेवताः, [स्वेष्टयागदेवताः] भगवान्वासुदेवः, सङ्कर्षणः, प्रद्युम्नः अनिरुद्धः, सत्यः, पुरुषः, अच्युतः, माधवः, गोविन्दः, सहस्रनामाविष्णुः, लक्ष्मीसहितोनारायणः। भवोदेवः, शर्वोदेवः, रुद्रोदेवः, पशुपतिर्देवः, उग्रोदेवः, भीमोदेवः, महादेवः, ईशानोदेवः, उमास-शिवः, पार्वतीस-परमेश्वरः। विनायकः, एकदन्तः, कृष्णपिङ्गलः, गजाननः, लम्बोदरः, भालचन्द्रः, हेरम्बः, आखुरथः विघ्नेशः, वज्रभास-श्रीमहागणेशः। उद्यांह्रींसःसूर्यः, सप्ताश्वः, अनश्वः एकाश्वः, नीलाश्वः, प्रत्यक्षदेवः, परमार्थसारः, तेजोरू-

पः, प्रभास–आदित्यः । भगवतीउमा, कामा, चार्वङ्गी, टङ्कधारिणी, तारा, पार्वती, यक्षिणी, श्रीशारिकाभगवती, श्रीशारदाभ, श्रीमहाराज्ञीभ, श्रीज्वालाभ, श्रीडाभ, वैखरीभ, वितस्ताभ, गङ्गाभ, यमुनाभ, कालिकाभ, सिद्धलक्ष्मीः, महालक्ष्मीः, महात्रिपुरसुन्दरी, सहस्रनाम्नीदेवीभवानी, अभयंकरीदेवी, क्षेमंकरीभवानी, सर्वशत्रुघातिनी, इहराष्ट्राधिपतिः [अमुकभैरवः] महागायत्री, सावित्री, सरस्वती, हेरुकादयो वटुकादयः, यवतण्डुलहोमैःप्रीयंतांप्रीताःसन्तु ॥ इति व्याहृतिः ॥ अथ वैश्वदेवम् ॥ ("पकाईहुई अन्न या रोटी घियुक्त को जुलाईहुई दो दर्भकाण्ड लगाना,) वैश्वदेवस्य सिद्धस्य सर्वतोऽग्रचस्य अन्नस्य जुहोतिपाकस्य घृतेन संलिप्य यजमानाय स्वस्त्यस्तु शृतमभिघार्य । आहुति । आदौ, अग्नयेस्वाहा इत्युत्तरतः । सोमायस्वाहा इति दक्षिणतः । तयोर्मध्ये, मित्राय-

स्वाहा, वरुणाय, इन्द्राय, इन्द्राग्निभ्यां, विश्वेभ्योदेवेभ्यः प्रजापतये, अनुमत्यै, धान्वन्तरये, वास्तोष्पतये, वासुदेवाय, संकर्षणाय, प्रद्युम्नाय. अनिरुद्धाय, सत्याय, पुरुषाय, अच्युताय, माधवाय, गोविन्दाय, सहस्रनाम्नेविष्णवे, लक्ष्मीसाहितायनारयणायस्वाहा ॥ अमृतेशमुद्रया 'इति· नैवेद्यं. सावित्राणि–महागणपतये–हेरुकादिभ्योवटुकादिभ्यः। उत्पन्नममृतं दिव्यं प्राक्क्षीरोदधिमन्थनात्। अन्नममृतरूपेण नैवेद्यं प्रतिगृह्यतां। शान्ताकारं०। अद्यताव त्· अमुककर्मनिमित्तं ऊँनमोनैवेद्यंनिवेदयामिनमः ॥ पूर्वाग्रान्दर्भाना·ऽस्तीर्य ॥ तत्त्वायनमः, उपतत्त्वाय, अम्बानामासि-नमस्ते, दुलानामा·, नितत्नीनामा·, चुपनीकानामा·, अभ्रयन्तीनामा·, मेघयन्तीनामा·, वर्षयन्तीनामासि–नमस्ते, नन्दनि–नमस्ते १० सुभगे–न·, सुमङ्गलि–न·, भद्रङ्करि-नमस्ते, श्रियैहिरण्यकेश्यैनमः, वनस्पतिभ्योनमः, धर्मा-

य, अधर्माय, मृत्यवे, मरुद्भ्यो, वरुणाय २० विष्णवे, वैश्रवणायराज्ञे, भूतेभ्यो, इन्द्राय, इन्द्रपुरुषेभ्यो, यमाय, यमपुरुषेभ्यो, सोमाय, सोमपुरुषेभ्यो, वरुणाय ३० वरुणपुरुषेभ्यो, ब्रह्मणे, ब्रह्मपुरुषेभ्यो, "ऊर्ध्वे" आकाशाय "स्थण्डिले" दिवश्चरेभ्योभूतेभ्यो, नक्तञ्चरेभ्योभूतेभ्योनमः ३६ । षट्त्रिंशत्तत्वादिभ्योऽन्नंनमः, आचमनीयंनमः । अपसव्येन । "दक्षिणाग्रान्दर्भानास्तीर्य" समस्तमातापितृभ्योद्वादशदैवतेभ्यःपितृभ्यो भूपृष्ठे दर्भास्तरणे तिलोदकेनाऽवनेजनंस्वधा । "अङ्गूठ फिरावना" उशन्तस्त्वा हवामह उशन्तः समिधीमहि । उशन्नुशत आवह पितॄन्हविषे अत्तवे ॥ तिलास्तोयं तथाक्षीरं दीपधूपौ बलिस्तथा । मधुसर्पिःसमायुक्तमष्टाङ्गमऽन्नसम्भवम् ॥ वामजानुं भूमौ निधाय । देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एवच । नमः स्वधा च स्वाहा च नित्यमेव भवन्त्विह । ३ ॥ अ-

यतावत्–पितः अमुकाऽमुकगोत्र एतत्तेऽन्नं येचत्वाऽनु ।
पितामह अमु-, प्रपितामह अमुका-, ।३॥ मातः अमुके अ-
मुकगोत्र एतत्तेऽन्न याश्चत्वाऽनु। पितामहि अ-, प्रपिता-
महि अमुक-, ।६॥ एवं। मातामह, प्रमातामह, बृद्धप्र-
मातामह–येचत्वानु ।९॥ मातामहि, प्रमातामहि, बृद्ध-
प्रमातामहि–याश्चत्वाऽनु १२ इत्थं भ्रातः एतत्तेऽन्नं। स-
र्वास्तर्पयेत् ॥ मातृपक्षयास्तु येकेचिद्ये चान्ये पितृपक्षजाः।
गुरुश्वशुरबन्धूनां ये कुलेषु समुद्भवाः । ये प्रेतभावमापन्ना
येचान्ये श्राद्धवर्जिताः ॥ अन्नदानेन ते सर्वे लभन्तां तृप्ति
मुत्तमाम् । समस्तमातापितृभ्यो-हिमपानंस्वधा, समस्तमातृ,
क्षीरपानंस्वधा, मधुपानंस्वधा, तिलोदकंस्वधा, उदकत-
र्पणंस्वधा, हिमंहिमं, रजतंरजतं ॥ सव्येन । वसन्तायनमः
ग्रीष्माय, वर्षाभ्यो, शरदे, हेमन्ताय, शिशिराय, षडृतु
भ्योनमः । अग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहा । इति ईशाने, हस्तौ प्र-

त्माल्य । प्राणायामः ।। ऋतन्त्वा सत्येनाऽग्निं विमुञ्चामि, सत्यन्त्वर्तेनाविमुञ्चामि, ऋतसत्याभ्यां त्वा विमुञ्चामि ३ यज्ञस्य सन्ततिरसि यज्ञस्य त्वा सन्तत्यै नयामि ।। धर्मं देहि धनं देहि पुत्रपौत्रांश्च देहि मे । आयुरारोग्यमैश्वर्यं देहि मे हव्यवाहन ।। भक्तिं देहि श्रियं देहि सुखं देहि स्वतन्त्रताम् । देहि भोगं च मोक्षं च मनोऽभिलषितं मम ।। गच्छगच्छ सुरश्रेष्ठ ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । यत्र देवालयाः सर्वे तत्र गच्छ हुताशन ।। तेजोऽसि तेजो मयि देहि । इस्यात्मानं देहि । भगवन्सन्निधत्सु । भगवन्यद्दत्त एतत्तेऽन्नंनमः, एतत्ते आचमनीयंनमः । कण्ठोपवीती । हन्त मनुष्येभ्यःसनकादिभ्यऋषिभ्योऽन्नंनमः. आचमनीयंनमः सव्येन । याकाचिद्योगिनी रौद्रा सौम्या घोरतरा परा । खेचरी भूचरी रामा तुष्टा भवतु मे सदा । आकाशमातृभ्योऽन्नंनमः समालभनंगन्धोनमः, अर्घोनमःपुष्पंनमः ।।

ततोगोग्रासादि ॥ सौरभेयाः स्वर्गहिताः पवित्राः पुण्य-
राशयः । प्रतिगृह्णन्तु मे ग्रासं गावस्त्रैलोक्यमातरः [गो-
भ्योऽन्नंनमः] ऐन्द्रवारुणवायव्या याम्या नैर्ऋतिकाश्चये ।
वायसाः प्रतिगृह्णन्तु त्विमं पिण्डं मयोद्धृतम् [काके-
भ्योऽन्नंनमः] श्वानौद्वौ शावशवलौ वैवस्वतकुलोद्भवौ ।
ताभ्यांपिण्डं प्रदास्यामि स्यातामेतावऽहिंसकौ (श्वान-
केभ्योऽन्नंनमः) । अपसव्येन । रौरवाधीनसत्त्वानां प्रेत-
द्वारनिवासिनाम् । अर्थिनां याचमानानामऽक्षय्यमुपतिष्ठ-
तु ॥ सव्येन । शुनां च पतितानां च श्वपचां पापरोगि-
णाम् । वायसानां क्रिमीणां च शनकैर्निक्षिपेद्भुवि ॥
देवा मनुष्याः पशवो वयांसि सिद्धाः सयक्षोरगदैत्यसं-
घाः । प्रेताः पिशाचास्तरवः समस्ता येचान्नमिच्छन्ति
मया प्रदत्तम् ॥ पिपीलिकाःकीटपतङ्गाद्या बुभुक्षिताः
कर्मणि बद्धबद्धाः । प्रयान्तु ते तृप्तिमिदं मयान्नं तेभ्यो

विसृष्टं सुखिनो भवन्तु ॥ येषां न माता न पिता न बन्धुर्नैवान्नसिद्धिर्न तथान्नमस्ति । तत्तृप्तयेऽन्नं भुवि दत्तमेतत्ते यान्तु तृप्तिं मुदिता भवन्तु ॥ भूतानि सर्वाणि तथान्नमेतदऽयं च विष्णुर्न ततोऽन्यदऽस्ति । तस्मादहं भूतनिकायभूतमन्नं प्रयच्छामि भवाय तेषाम् ॥ चतुर्दशो भूतगणो य एष तत्रस्थिता येऽखिलभूतसंघाः । तृप्त्यर्थमन्नं हि मया विसृष्टं तेषामिदं ते मुदिता भवन्तु ॥ इत्युच्चार्य नरो दद्यादऽन्नं श्रद्धासमन्वितः । भुवि भूतोपकाराय गृही सर्वाश्रयो यतः ॥ अपसव्येन । यमाय धर्मराजाय मृत्यवे चान्तकाय च । वैवस्वताय कालाय सर्वप्राणहरायच ॥ औदुम्बराय नीलाय ब्रह्माय परमेष्ठिने । वृकोदराय भीमाय चित्रगुप्ताय वै नमः । पाशहस्तकृतान्ताय प्रेताधिपतयेनमः ॥ श्रीयमराजधर्मराजचित्रगुप्ततृप्तयेऽस्तु ॥ सव्येन ॥ ये विश्वभाजिनो भूता सेऽन्ते-

ष्वन्नुयायिनः । आहरन्तु बलिं तुष्टाः प्रयच्छन्तु शिवं मम ॥ योऽस्मिन्निवसति क्षेत्रे क्षेत्रपालः सकिङ्करः । तस्मै निवेदयाम्यद्य बलिं पानीयसंयुतम् ॥ क्षांक्षेत्राधिपतयेऽन्ननमः, रांराष्ट्राधिपतयेऽन्ननमः, सर्वाभयन्नरसदो मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्ददातु ॥ अपसव्येन ॥ आयुः प्रजां धनं विद्यां स्वर्गमोक्षौ सुखानि च । प्रयच्छन्तु तथा राज्यं नृणां प्रीताः पितामहाः ॥ एष पिण्डो मया दत्तस्तव हस्ते जनार्दन । गयायां पितृरूपेण स्वयमेवोपगृह्यताम् ॥ आत्मनश्चार्थलाभाय क्षेमाय विजयाय च । शत्रूणां बुद्धिनाशाय पितॄनुद्धरणाय च ॥ पञ्चक्रोशं गयाक्षेत्रं क्रोशमेकं गयाशिला । यत्र तत्र स्मरेन्नित्यं पितॄणां दत्तमक्षयम् ॥ इतिवैश्वदेवम् । अथ कलशपृच्छां विसृज्य ॥ ॐगायत्र्यैनमः ॐभूर्भुवःस्वस्त २ अद्यतावत् महागणपतेः कुमारस्य' श्रियः' सरस्वत्याः

लक्ष्म्याः, (पृ २९) कलशपू० क्षेत्रेशपूजनमऽच्छिद्रं स-
म्पूर्णमस्तु एवमस्तु ॥ एताभ्योदेवताभ्यो यवोदकंनमः
उदकतर्पणंनमः । आज्ञा मे दीयतां नाथ नैवेद्यस्यास्य
भक्षणे । शरीरयात्रासिद्ध्यर्थं भगवन्क्षन्तुमऽर्हसि ॥ आ-
पन्नोस्मि शरण्योऽसि सर्वावस्थासु सर्वदा । भगवंस्त्वां
प्रपन्नोस्मि रक्षमां शरणागतम् ॥ ईशानविष्णुकमला-
सनकार्तिकेयवह्नित्रयार्करजनीशगणेश्वराणाम् क्रौञ्चाम-
रेन्द्रकलशोद्भवकश्यपानां पादं नमामि सततं पितृमुक्ति-
हेतोः ॥ कालिकलुषविमुक्तैः पूजितः सिद्धसंघैरऽमरच-
मरमालावीजमानोऽप्सरोभिः । पितृशतमऽपि बन्धून्पुत्र-
पौत्रान्प्रपौत्रानपि नरकनिमग्नांस्तारयेद्विष्णुरेव ॥ ध्येयः
सदा सवितृमण्डलमध्यवर्ती नारायणः सरसिजासनस-
न्निविष्टः । केयुरवान्कनककुण्डलवान्किरीटी हारी हिर-
ण्मयवपुर्धृतशङ्खचक्रः । यद्बाल्ये यच्च कौमारे यद्यौवने

कृतं मया । वयःपरिणतौ यच्च यच्चजन्मान्तरेष्वपि ॥ तन्नारायणगोविन्द क्षमस्व गरूडध्वज । नीलोत्पलदलश्यामः प्रफुल्लजलदेक्षणः । जलशायी जगद्योनिः प्रयतां मम केशवः ॥ अपारसंसारमहाम्बुधिप्लवः समस्तपापेन्धनहव्यवाहनः । विपद्द्रुमोन्मूलनचण्डमारुतो नमश्शिवायेति ममास्तु सज्जपः ॥ माता यस्य उमादेवी पिता यस्य महेश्वरः । मूषको वाहनं यस्य स नः पायाद्गणाधिपः ॥ जातवेदप्रकाशाय बीजरूपेण तिष्ठत ।सप्ताश्वरथवाहाय भास्कराय नमोनमः ॥ अपरः शरणं नास्ति त्वमेवशरणं मम । तस्मात्कारुण्यभावेन रक्षरक्ष दिवाकर ॥ तां भवानीं भवानीतक्लेशनाशविशारदाम् । शारदां शरदऽम्भोजसितसिंहासनांनमः । क्षमध्वं मम क्षेत्रेशा ददध्वं सुखसम्पदः । खगोपातालदिक्संस्थास्तुष्टा यांतु स्वकं पदम् ॥ आह्वानं नैव जानामि नैव जानामि पूजनम् ।

पूजाभागं न जानामि क्षमतां परमेश्वर ॥ उभाभ्यां जानुभ्यां पाणिभ्यां शिरसा चोरसा च वचसा च मनसा च नमस्कारं करोमिनमः ॥ तर्पणम् । नमोब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमःपृथिव्यै नमओषधीभ्यः । नमोवाचे नमो वाचस्पतये नमोविष्णवे बृहतेकृणोमि । इत्येतासामेव देवतानां सामीप्यं सार्ष्टितां सायुज्यं सलोकतामाप्नोति य एवं विद्वान्स्वाध्यायमधीते ॥ उदकलशमुपनिधाय-स्वस्त्ययनं वाचयति ॥ उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वे-महि उपप्रेयन्तु मारुतः सदानवइन्द्र प्राशूर्भवासचा अर्यमाऽयातु वृषभस्तुविष्मान् यन्तावसूनि विधत्ते तनूपाः, सहस्राक्षो गोत्रभिद्वज्रबाहुः, अस्मासुदेवो द्रविणं ददातु येते अर्यमन् बहवोदेवयानाः पन्थानो राजन् दिवआचरन्ति, तेभिर्नो अद्य पथिभिः सुगेभीरक्षाचनो अधि च ब्रूहिदेव ॥ राष्ट्रभृतांदेवानामार्षम् ॥ बोधश्चमा

प्रतिबोधश्च पुरस्ताद्गोपायतामऽस्वप्नश्च माऽणवद्राणश्च दक्षिणतो गोपायतां गोपायमानश्च मा रक्षमानश्च पश्चाद्गोपायतां जागृविश्च माऽरुन्धती चोत्तराद्गोपायताम् । अनमित्रं नो अधरागऽनमित्रमुदक्कृधि, इन्द्राऽनामित्रं न पश्चादऽनमित्रं पुरस्कृधि, अनमित्रैरहोभिः सचेमहि विश्वेदेवा अनमित्रान उशसः सन्तु निस्रुचः, याः षट्पूर्वे पञ्च प्रदिशस्ता नः पान्तु मित्रधानो मित्रे दधात अभयं नो अस्तु । ये रात्रीमऽनुतिष्ठथ ये च भूतेषु जागृथ पशून्ये सर्वान्रक्षथ तेन आत्मा सुजागृत । बोधप्रतीबोधाऽस्वप्नानवद्राणो गोपायमानरक्षमाणजागृवेऽरुन्धति ये देवास्तनूपाः स्थ ते म इह तन्वं पात बोधप्रतीबोधेत्यसौ वा आदित्यो बोधः प्रतीबोधोऽग्निः स्वप्नानवद्राणोति चन्द्रमा वा अस्वप्नोयं य्यः पवते सोनवद्राणो गोपायमानरक्षमाणेत्यहर्वै गोपायमानो रात्री रक्ष-

माणो जागृवेऽरुन्धतीति यज्ञो वै दक्षिणाऽरुन्धत्येते वै देवा राष्ट्रभृतस्तानेवैतद्द आत्मनो गोपीथाय ॥ मन्त्रार्थाः सफलाः सन्तु पूर्णाः सन्तु मनोरथाः । शत्रूणां बुद्धि-नाशोऽस्तु मित्राणामुदयस्तव ॥ मार्कण्डेयमुनेः स्वर्गवैद्य-योः स्वर्पतेः समम् । आयुरारोग्यमैश्वर्यमेतत्त्रितयमस्तु ते जीवत्वं शरदः शतम् ॥ इति वैश्वदेवव्याहृतियुतब्रह्मकल-शार्चनम् ॥

अथ पर्वतन्त्रविधिः (पञ्चयागविधिः) ब्रह्मकलशं शालि-चूर्णेनोल्लिख्य । अभि नो देवी—(पृ१) से पितृगणदे-वताभ्योनमः । [पृ१४-] तक करके। (प्रधानं, पौर्ण-मास्यां) भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्भिः सचसे शिवाभिः । दिवि मूर्धानं दधिषे स्वर्षां जिह्वा-मग्ने चकृषे हव्यवाहंनमः ॥ आन्यन्दिवो मातरिश्वा जभारा मथ्नादन्यं परिश्येनो अद्रेः । अग्नीषोमा ब्र-

ह्मणा वावृधानोरुं यज्ञाय चक्रथुरुलोकंनमः ॥ युवमे-
तानि दिवि रोचनान्यऽग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम् ।
युवं सिन्धूनऽभिशस्तेरऽवद्यादऽग्नीषोमा अमुञ्चतं गृ-
भीतंनमः ॥ प्रतद्विष्णुः स्तवते वीर्येण मृगो न भीमः
कुचरो गिरिष्ठः । यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वऽधिक्षि-
यन्ति भुवनानि विश्वानमः । ४ [अथाऽमावस्यायां]
भुवो यज्ञस्य- ॥ उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या उभा
राधसः सह मादयध्यै । उभा दातारा इषां रयीणा-
मुभा वाजस्य सातये हुवे वां नमः ॥ येकेचज्मा म-
हिनो अहिमाया दिवो जज्ञिरे अपां सधस्थे । ते अ-
स्मभ्यमिषये विश्वमायुः क्षपा उस्रा वरिवस्यन्तु देवा
नमः ॥३॥ ओंतद्विष्णोः परमं—विष्णुपञ्चायतनदेवता-
भ्योनमः । ऐन्द्राग्नं ॥ (पृ १४ से २२ तक) ॥ यजमान-
माननीयपूजा ॥ अनाभौ । तीर्थेस्नेयं । अद्य तावत्

(पृ २२ से २६ तक) महागणपतये—अग्नये अग्नीषोमाभ्यां इतिपौर्णमास्यां । अग्नये इन्द्राग्निभ्यां इत्यमावस्यां । विष्णुपञ्चायतनदेवताभ्यः हेरुकादिभ्यः दीपोनमः । दक्षिणान्तं ॥ पात्रं तिलाक्षतैर्मिश्रं— [पृ ३६ से] अस्मासु दत्त । श्रुतमऽभिघार्य [पृ ३८ तक करके] । सूर्यायस्वाहा, प्रजापतयेस्वाहा; ऋतन्त्वा सत्येनाग्निंविमुञ्चामि, सत्यन्त्वर्तेन विमुञ्चामि, ऋतसत्याभ्यान्त्वा विमुञ्चामि ॥ यज्ञस्य सन्तातिरासि यज्ञस्य त्वा सन्तत्यै नयामि ॥ पुनरग्निं परिसमूह्य. पर्युक्ष्य. परिषिच्य ६॥ यज्ञस्य-स्तृणामि ॥ [आदौ पञ्च पुनस्त्रीणि त्रीणि पञ्च विधानवित् । अध्वर्युः प्राङ्मुखो भूत्वा दद्यात्षोडश वै स्तरात ॥ उत्तरतः संस्तीर्णे पात्राणि द्वन्द्वं प्रयुनक्ति दर्भोपयामं, शूर्पस्रुचं दर्भकृष्णाजिनमुलूखलमुसुलं दर्भपात्रे, चरुमेक्षणं, दर्भाऽज्यधानी, स्रुक्स्रुवा-

वाऽधारसंसिधौ, व्रीहीन्यवान्वोपसाद्य पाणी प्रक्षाल्य सशूर्पां स्रुचमादाय, अग्नौ प्रतिताप्य चतुर्भिर्मुष्टिभिः स्रुचं पूरयित्वा सावित्रादिना यथादेवतं निर्वपति । (सावित्राणि सावित्रस्य देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णोहस्ताभ्यामाददे । अग्नयेअग्नीषोमाभ्यां इति पौर्णमास्यां । अग्नये इन्द्राग्निभ्यां इति अमावास्यां पर्वतन्त्रयागदेवताभ्यः) जुष्टं निर्वपामि ॥ विष्णोर्मनसेति दर्भौ पवित्रमुन्मृज्य समावच्छिन्नाग्रौ दर्भौ प्रादेशमात्रौ पवित्रीकरोति (भृग्वऽङ्गिरसामार्षम्) विष्णोर्मनसा पूते स्थः, ताभ्यां देवोव इति, स्रुच्युदकमुत्पूय अङ्गुष्ठोपकानिष्ठिकाभ्यामुत्तानाभ्यां पाणिभ्यां उदगग्रौ दर्भावादाय प्राचीनमुत्पुनाति सकृन्मन्त्रेण द्विस्तूष्णीं । देवोवः सवितोत्पुनात्वऽच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्यरश्मिभिः सावित्रादिनायथादैवतं प्रोक्षति । सावित्राणि-जु-

छुंप्राक्षामि ॥ पात्राणि च तूष्णीं न्यञ्चि पात्राणि प्र-
युनक्ति उत्तानानिकृत्वा प्रोक्षति ततोव्रीहीनऽवहन्ति त्रिः
सुफलीकृतान् निस्तुषान्करोति उत्पूयापोऽधिश्रयति प्र-
क्षाल्य तण्डुलान्पवित्रान्तर्हितानाऽवपति प्रक्षाल्याऽग्र-
तो मेक्षणमऽवदधाति ॥ उल्मुकेन त्रिः परिहरति न
चरु पयःसु पर्यग्नीकरणमितिलौगाक्षिः । पशौ वर्जं स-
र्वत्रेत्याक्षभागः । पृश्न्याः पय इति पूतमाज्यमाज्य-
स्थाल्यामाऽसिञ्चति सूर्यस्यार्षम् ॥ पृश्न्याः पयोऽसि
तस्य तेऽक्षीयमाणस्य पिन्वमानस्य पिन्वमानं निर्व-
पामि ॥ पञ्चानान्त्वा देवताभ्यो गृह्णामीतिगृहीत्वा (य-
तीनां भृगूणां स्यूमरश्मेः सुरश्मेः पृथुरश्मेरिति) पञ्चा-
नान्त्वा वातानां धर्त्राय गृह्णामि, पञ्चानान्त्वा सलि-
लानां धर्त्रायगृह्णामि, पञ्चानांत्वा पृष्ठानां धर्त्राय गृ-
ह्णामि, पञ्चानान्त्वा दिशां धर्त्रायगृह्णामि, पञ्चाना-

न्त्वा पञ्चजनानां धर्त्रायगृह्णामि ॥ भूरस्माकं हव्यं-
देवानामाऽशिषो यजमानस्य चरोस्त्वा पञ्चबिलस्य
धर्त्रायगृह्णामि । धामासि प्रियन्देवानामऽनाधृष्टं देवय-
जनं देवताभ्यस्त्वा देवताभ्यो गृह्णामि "देवेभ्यस्त्वा
देवयज्ञेभ्यो गृह्णामि ॥ ऊर्जेत्वेत्यग्नावधिश्रयति देवाना-
मार्षम् ॥ ऊर्जेत्वा । अग्नेर्जिह्वेति वेद्यां पवित्रेणोत्पुना-
त्युदकोत्पवनवत् ॥ अग्नेर्जिह्वासि सुपूर्देवेभ्यो धाम्नेधाम्ने
त्वा यजुषेयजुषे ॥ हविरसीति यजमानो वीक्षते । (ऐ-
न्द्रावकाशः) हविरसि वैश्वानरमुन्नीतशुष्मं सत्यौजाः
सहोनामासि सहस्वाऽराति सहस्वाऽपृतनायतः सहस्र-
वीर्यमऽसि, तन्मा जिन्वाऽज्यस्याऽज्यमसि हविषोहविः
सत्याभिघृतमसि सत्येन त्वाऽभिघारयामि सत्यं वैचक्षुः
(आत्मनो वाङ्मनः कायोपार्जितपापनिवारणार्थं गार्ह-
पत्य...भूत...सर्वप्राप्त्यर्थं अग्नये अग्नीषोमाभ्या-

मितिपूर्णमास्यां अग्नये इन्द्राग्निभ्यामित्यमावस्यां पर्वत-त्रयागदेवताभ्यः अग्नये वैश्वानराय इदमाज्यमऽर्पयामि-नमः ॥ अथ पत्न्यवेक्षणम् ॥ इषेत्वा अदब्धेनत्वा च-क्षुषाऽवपश्यामि रायस्पोषाय सुप्रजस्त्वाय सुवीर्याय दम्पत्योरायुष्कामनासिद्ध्यर्थे अग्नये वैश्वानराय इदमाज्य-मर्पयामिनम ॥ अभ्युक्ष्यपवित्रमग्नौ अभ्यादधाति सु-क्स्रुवौ प्रतिताप्य उपयामाग्रैः समार्ष्टि, स्रुवमग्रेऽथ स्रु-चमऽग्निमऽभिबिलं कृत्वा अग्रैःपात्रं संमार्ष्टि मूलैर्दण्ड सर्वतःस्रुवं पुरस्तात्प्राचीं स्रुचमऽधस्तात्प्रतीचीं यथा संमृष्टमऽभ्युक्ष्य प्रतिताप्य संमार्जनान्यऽग्नौ प्रहरति; उप-यामेस्रुचमादाय तस्यां चतुर्गृहीतमुद्धृत्य 'तेजोसि शु-क्रमसि ज्योतिरसि धामासि" आस्तीर्णेतां निधाय अभ्युक्ष्याघारसमिधौ अग्नेरभित ऊर्ध्व आदधाति उत्त-रांप्रथमां दक्षिणां द्वितीयां श्रृतं चरुमऽभिघार्य, तमु-

दगुद्वासयति तत्र चाभिघार्य, अलङ्कृत्य पात्र्यां साद-
यत्यऽभिघार्य बर्हिष्यासादयति पूर्वमाज्यमऽपरं स्थाली-
पाकमभिघार्य । स्रुवमाऽज्यपूर्णं दक्षिणतःस्रुचो बर्हिषि
निदधातिः परिस्तीर्यवेदिमुदक्तूलमासनमास्तीर्य तत्रो-
पविश्याऽग्निमभ्युर्च्य ॥ ज्वालामण्डितमाकाशं साक्ष-
मालाकमण्डलुम् । त्रिनेत्रं पञ्चवक्त्रं च होमकाले तु चि-
न्तयेत् ॥ शुकपृष्ठगतंदेवं शक्तिहस्तंचतुर्भुजम् । मृगा-
जिनेनसन्नद्धं पुष्पवर्णं हुताशनम् ॥ अग्नये वैश्वानरा-
य शुकारूढाय स्वाहासहिताय पावकाय त्रिनेत्राय ते-
जोरूपाय शक्तिहस्ताय समालभनंगन्धोनमः अर्घोंनमः
पुष्पंनमः ॥ दर्भोपयामपाणिः स्रुवेणाऽघारं कुमारस्य
याम्यायनस्य (मनसा) प्रजापतयेस्वाहा ॥ तिष्ठन्स्रुचा।
ऊर्ध्वो अध्वरो दिवस्पृगऽह्रुतो यज्ञो यज्ञपतेरिन्द्रवान्बृ-
हद्भाःस्वाहा ॥ ततउपविश्य ॥ सुक्तःपुरस्तादितिपञ्चाभि-

राज्यस्य जुहोति । (ब्रह्मण आर्षम् ॥ युक्तःपुरस्ताद्दहह-व्यमग्नेऽग्रे विद्धि क्रियमाणं मयेदम् । त्वं भिषग्भेषज-स्यास्य गोप्ता त्वया प्रसूता गामऽश्वं पुरुषं सनेमस्वाहा॥ हृदा पूतं मनसा जातवेदो विश्वान्यग्ने वयुनानि विद्वान् । सप्तास्यानि तव यान्यग्ने तेभ्योजुहोमि स जुषस्व हव्यं स्वाहा ॥ यावन्तो देवास्त्वयि जातवेदस्तिर्यञ्चो घ्नन्ति पुरुषस्य कर्म । तेभ्य एतद्भागधेयं जुहोमि ते मे तृप्ताः काममऽनुतर्पयन्तुस्वाहा ॥ अग्नावग्निश्चरति प्रविष्ट ऋ-षीणां पुत्रो अधिराज एषः । स नः सूनुः सयुजायुजा च मा देवानां रीरिषद्भागधेयं मोऽस्मभ्यं रीरिषद्भाग-धेयंस्वाहा ॥ प्रजापतेनहित्वदन्य एता विश्वा जातानि परिता बभूव । यत्कामास्ते जुहोमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणांस्वाहा ॥ ५ ॥ आयुषःप्राणमित्ये-कादश नाभभौवनस्यार्षम् ॥ आयुषःप्राणं सन्तनुस्वाहा

प्राणाद्व्यानं सन्तनुस्वाहा व्यानादऽपानं सन्तनुस्वाहा
अपानाच्चक्षुः सन्तनुस्वाहा चक्षुषःश्रोत्रं सन्तनुस्वाहा
श्रोत्राद्वाचं सन्तनुस्वाहा वाचआत्मानं सन्तनुस्वाहा
आत्मनःपृथिवीं सन्तनुस्वाहा पृथिव्या अन्तरिक्षं सन्त-
नुस्वाहा अन्तरिक्षाद्दिवं सन्तनुस्वाहा दिवःस्वः सन्त-
नुस्वाहा ॥ आकूतामितित्रयोदश जया (जयानां चित्राब
लाकस्य सौरेः) आकूतंचस्वाहा आकूतिश्चस्वाहा आ-
धीतंचस्वाहा आधीतिश्चस्वाहा विज्ञातंचस्वाहा विज्ञा-
तिश्चस्वाहा चित्तंचस्वाहा चित्तिश्चस्वाहा नामचस्वाहा
क्रतुश्चस्वाहा दार्शश्चस्वाहा पौर्णमासश्चस्वाहा प्रजाप-
तिर्जयानिन्द्राय वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतनाज्येषु । तेभि-
र्वाजं वाजयन्तो जयेम तेनेमा विश्वाः पृतना अभिष्वा-
मस्वाहा ॥१३॥ बृहस्पातिपुरोहिता इत्यऽभ्यातानांदेवा-
नाम ॥ बृहस्पातिपुरोहिता देवा देवानां देवादेवाः प्रथ-

मजा देवादेवेषु पराक्रमध्वम् । प्रथमा द्वितीयेषु द्वितीयास्तृतीयेषु त्रिरेकादशास्त्रयस्त्रिंशदऽनुवञ्चारभेस्वाहा । इदं शकेयं यदिदं करोमिस्वाहा ॥ ते माऽवत ते माजिन्वताऽस्मिन्ब्रह्मण्यऽस्मिन्क्षत्रेऽस्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामऽस्यांदेवहूत्यांस्वाहा । ऋताषाडितिद्वादशभिर्वडन्तैः ससोभुवनस्येतिस्वाहान्तेन त्रयोदशेन होमः (राष्ट्रभृतो राष्ट्रभृतामौपानिषदानामृषीणाम्) ऋताषाड्ऋतुधामाऽग्निर्गन्धर्वः सनइदं ब्रह्म क्षत्रं पातु तस्मै स्वाहावट् । तस्यौषधयोऽप्सरसो मुदा नामताभ्यः स्वाहावट् । सुषुम्णः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्वः सन इदं ब्रह्मक्षत्रं पातुतस्मै स्वाहावट् । तस्यनक्षत्राण्यप्सरसो भेकुरयोनामताभ्यः स्वाहावट् । संहितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वः— ॥ तस्य मरीचयोऽप्सरस आयुवोनाम— ॥ भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वः— । तस्य दक्षिणाअप्सरसस्तवानाम— । प्रजाप-

तिर्विश्वकर्मा मनो गन्धर्वः— । तस्य ऋक्सामान्यऽप्सरस इष्टयोनाम— । इषिरो विश्वव्यचा वातो गन्धर्वः ॥ तस्यापोऽप्सरस ऊर्जोनामताभ्यः स्वाहावट् । स नो भुवनस्य पते यस्य त उपरिगृहा विराट् पतेऽस्मै ब्रह्मणेऽस्मैक्षत्राय महि शर्म यच्छस्वाहा ॥ ३ ॥ तजोऽसि (चात्रैवाज्यभागौ ब्रह्मणः) अग्निर्वृत्राणि जङ्घनद् द्रविणस्युर्विपन्यया । समिद्धः शुक्र आहुतःस्वाहा ॥ (दक्षिणार्धेन सोमं सोमेन पितृलोकम्) त्वं सोमासि सत्पतिस्त्वं राजोत वृत्रहा । त्वं भद्रो असिक्रतुः स्वाहा ॥ (ततः स्विष्टकृदाज्यभागान्तरेण यस्य निर्वपणं तस्य प्रधानम्) । यहां इष्टयाग के प्रधानमन्त्र देना यह नियम है । जैसा कि इस पर्वतन्त्र पर यह प्रधान हैं ॥ (पृ ४) तेजोसि ॥ प्रधानं (पौर्णमास्यां) भुवोयज्ञस्य—इति स्थालीपाकस्य ॥ आन्यन्दिवो मातरिश्वा इत्याज्यस्य ॥ यु-

वमेतानि दिवि रोचनानि इति चरोः । प्रतद्विष्णुः इत्याज्येन ॥ अथामावस्यां ॥ भुवो यज्ञस्य ॥ उभावामिन्द्राग्नी आहुवध्या– इति द्वाभ्यां चरोः ॥ येकेचज्मा इत्याज्येन ॥ (प्रधानोऽनन्तरमृतुतिथिनक्षत्रदेवताश्चयजेत) । (प्रधान आद्य सब होम के पीछे अगला काम यह करना)
ओंअग्नयेस्वाहा, वसन्ताय । इन्द्राय, ग्रीष्माय । मरुद्भ्यः, वर्षाभ्यः । विश्वेभ्योदेवेभ्यः, शरदे । मित्राय, हेमन्ताय । मित्रावरुणाभ्यां, हेमन्तशिशिराभ्यांस्वाहा ॥ ओंब्रह्मणेस्वाहा, प्रतिपदे । त्वाष्ट्रे, द्वितीयायै । जनार्दनाय, तृतीयायै । यमाय, चतुर्थ्यै । सोमाय, पञ्चम्यै । कुमाराय, षष्ठ्यै । मुनिभ्यः, सप्तम्यै । वसुभ्यः, अष्टम्यै । पिशाचेभ्यः, नवम्यै । धर्माय, दशम्यै । रुद्रेभ्यः, एकादश्यै । रविभ्यः, द्वादश्यै । कामाय, त्रयोदश्यै । भूतेभ्यः, चतुर्दश्यै । पितृभ्यः, अ-

मावस्यां । विश्वेभ्योदेवेभ्यः, पूर्णपञ्चदश्यैस्वाहा ॥
ॐअग्नयेस्वाहा, कृत्तिकाभ्यः । प्रजापतये, रोहिण्यै ।
मरुद्भ्यः, इन्वकाभ्यः । रुद्राय, बाहवे । अदितये, पुन-
र्वसवे । बृहस्पतये, तिष्याय । सर्पेभ्यः, अश्लेषाभ्यः
पितृभ्यः, मघायै । भगाय, पूर्वाभ्यःफल्गुनीभ्यः । अ-
र्यम्णे, उत्तराभ्यःफल्गुनीभ्यः । सवित्रे, हस्ताय । त्व-
ष्ट्रे, चित्राय । वायवे, निष्ठायै । इन्द्राग्निभ्यां, वि-
शाखायै । मित्राय, अनूराधाभ्यः । इन्द्राय, ज्येष्ठा-
यै । निर्ऋतये, मूलाय । अद्भ्यः, पूर्वाभ्यआषाढाभ्यः
विश्वेभ्योदेवेभ्यः, उत्तराभ्यआषाढाभ्यः । ब्रह्मणे, अ-
भिजिते । विष्णवे, अश्वत्थाय । वसुभ्यः, श्रविष्ठाभ्यः ।
वरुणाय, शतभिषजे । अजैकपदेभ्यः, पूर्वाभ्यःप्रोष्ठपदे-
भ्यः । अहिर्बुध्न्याय, उत्तराभ्यःप्रोष्ठपदेभ्यः । पूष्णे, रे-
वत्यै । अश्विभ्यां, अश्वयुग्भ्यां । यमाय, अपभरणीभ्यः

स्वाहा ॥ [ततउपहोमः शिशुशैशवयोरार्षम्] इह गावः प्रजायध्वमिहाश्वा इह पूरुषाः । इहो सहस्रदक्षिणो रायस्पोषः प्रजायतांस्वाहा ॥ अयं यज्ञो वर्धतां गोभिरश्वैरियं वेदिः सुपत्या सुवीरा । इदं बर्हिरतिबर्हीष्यन्येमं यज्ञं विश्वे अवन्तु देवाःस्वाहा ॥ आनःप्रजां जनयतु प्रजापतिर्धाता दधातु सुमनस्यमानः । संवत्सर ऋतुभिश्चाक्ल्यपानो मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्दधातुस्वाहा ॥ (इन्द्रस्याग्नेयमैन्द्र मन्त्रः) अग्निमूर्धा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्याअयम् । अपांरेतांसि जिन्वतेस्वाहा ॥ उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या– ॥ अयमिह प्रथमोऽधायि धातृभिर्होता यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः । यमप्नवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विभ्वं विशेविशेस्वाहा ॥ अयन्ते योनिर्ऋत्वियो यतोजातो अरोचथाः । तज्जानन्नग्नऽआरोह ततो नो वर्धया रयिंस्वाहा ॥ [स्तोमो देवानाम्]

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्नये । आरे अस्मे च शृण्वतेस्वाहा ॥ अस्य प्रत्नामनुद्युतं शुक्रं दुदुह्रे अह्रयः । पयःसहस्रसामृषिंस्वाहा ॥ [अरुणेः] कदाचनस्तरीरसि नेन्द्र सश्चसि दाशुषे । उपोपेन्नु मघवन्भूय इन्नुत्ते दानन्देवस्य पृच्यतेस्वाहा ॥ परिते दूळभोरथो अस्मां अश्नोतु विश्वतः । येन रक्षसिदाशुषःस्वाहा ॥ [प्राक्स्विष्टकृतो देवतायै बलिमुपहरेत्] सावित्राणि—अग्नये अग्नीषोमाभ्यामितिपौर्णमास्यां अग्नये इन्द्राग्निभ्यामित्यमावस्यां पर्वतत्रयागदेवताभ्यः ॐनमोनैवेद्यंनिवेदयामिनमः इळामग्नेइतिविश्वामित्रस्य ॥ इळामग्ने पुरुदंसं सनिङ्गोः शश्वत्तमां हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावग्ने साते सुमतिर्भूत्वस्मेस्वाहा ॥ (हुतमेतत्तामनुप्रहृत्य हविरुच्छिष्टमुद्वास्य, शिशुशैशवयोरार्षम्) त्वन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वान्देवस्य हेळोवयासिसीष्ठाः । यजिष्ठो व-

ह्वितमः शुशुचानो विश्वाद्वेषांसि प्रमुमुग्ध्यस्मत्स्वाहा ॥
सत्वन्नोअग्नेवमोभवोती नेदिष्ठो अस्या उषसोव्युष्टौ ।
अवयक्ष्वणो वरुणंरराणो वीहिमृळीकं सहवीनएधिस्वाहा
अयाश्चाग्नेऽस्यनभिशस्तिश्च सत्यमित्त्वमऽयाअसि । अ-
यासा मनसा कृतोऽयाः सन्हव्यमूहिषेऽया नो धेहि भेष-
जंस्वाहा ॥ (महाव्याहृतयः प्रजापतेः) ओंभूर्लोकायस्वाहा
ओंभुवोलोकाय, ओंस्वर्लोकाय, ओंभूर्भुवःस्वर्लोकाय-
स्वाहा ॥ त्वन्नो अग्ने ॥ सत्वन्नो अग्ने ॥ न्यूनमऽति-
रिक्ते जुहोमिस्वाहा । अतिरिक्तं न्यूनेजुहोमिस्वाहा । स-
मंसमेजुहोमिस्वाहा ॥ अनाज्ञातं यदाऽज्ञातं यज्ञे क्रि-
यते मिथु । सर्वं तदग्नेकल्पय त्वं हि वेत्थ यथायथंस्वा-
हा ॥ स्विष्टिश्च दुरिष्टिश्च येयज्ञमऽभिरक्षतः । प्रयाजाऽ-
नन्या नः पान्तु यज्ञमन्याभिरक्षतुस्वाहा ॥ आश्रावितम-
ऽस्याश्रावितं वषट्कृतमऽवषट्कृतमम् अननूक्तमऽस्यननू-

रं च यज्ञेऽतिरिक्तं कर्मणो यश्चहीनमऽग्निष्टानि प्रवेदन्नेतु कल्पयन्स्वाहा ॥ मनोज्योतिरिति सप्त प्रायश्चितानि ॥ मनोज्योतिर्जुषतामाऽज्यस्यारिष्टं यज्ञं समिमन्तनोतु । इमं यज्ञं सप्ततन्तुं तन्न आदेवायन्तु सुमनस्यमानाःस्वाहा ॥ त्रयस्त्रिंशत्तन्तवो यान्वितन्वत इमं यज्ञं स्वधया ये ददन्ति । तेषां च्छिद्रं प्रतिदध्मो यदऽत्रस्वाहाऽयं यज्ञो अप्येतु देवान्स्वाहा ॥ यन्मे मनसश्छिद्रं यद्वाचो यच्च मे हृदः । अयं देवोबृहस्पतिः संतत्तिसश्वतु राधसास्वाहा विश्वकर्मा हविरिदं जुषाणः सन्तानैर्यज्ञं समिमन्तनोति । या व्युष्टा उषसो याश्च निम्रुचस्ताः सन्ददातु हविषा घृतेनस्वाहा ॥ अयाश्चाग्नेस्य— । त्वन्नोअग्ने— । सत्वन्नोअग्ने— ॥ आज्यशेषं स्रुच्याऽसिच्य, दर्भानऽग्नौ प्रास्य वेद्यामूर्ध्वं तिष्ठन्यजुर्जुहुयात् । आदौ ब्रह्मणपूजनम ॥ ओंगायत्र्यैनमः ओंभूर्भुवःस्वः ३ अद्यतावत्—अग्नेर्यविष्टस्य

सानुचरस्य आदित्यस्य अध्वर्यो: ब्रह्मविष्णुमहेश्वरदेवतानां आत्मनो–अमुककर्मनिमित्तं अभियविष्ठब्राह्मणपूजनमर्चामऽहंकरिष्ये । पवित्रंनिधार्य । अभयेयविष्ठाय समालभनं गन्धोनमः (पवित्रंधृत्वा) अर्घादिदक्षिणान्तं कृत्वाऽच्छिद्रं पूर्ववत् । एताभ्योदेवताभ्यो यवोदकंनमः उदकतर्पणंनमः तेजोसि । आश्रावितमिति पूर्णांदत्वाऽशिषोग्राह्याः ॥ देवागातुश्रोत्रिया, देवागातुविदो गातुं विक्त्वा गातुमित मनसस्पत इमं देवयज्ञंस्वाहाऽवाचेस्वाहा वातेधाः ॥ घृततर्पणमऽग्नौ ॥ सप्तते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः सप्तर्षयः सप्तधाम प्रियाणि । सप्तहोत्रा अनुविद्वान्सप्तयोनीरापृणस्व घृतेन । पुनस्त्वाऽदित्या रुद्रावसवः समिन्धतां पुनर्ब्रह्मणोऽत्र सुनीथयज्ञैः । घृतेन ते तनुंवर्धयामि सत्याः सन्तु यजमानस्यकामाः ॥ तर्पणं सर्वेभ्यः कामेभ्यो ब्राह्मणो यद्वै किञ्चविन्दते तद्वस्व-

तद्धस्त्वग्निर्देवानां वसुमांस्तमेव भागधेयेनोपधावति सो-
ऽस्मै सर्वान्कामान्प्रयच्छति ॥ मानस्तोके इति भस्म-
नाललाटमनुलिप्य ॥ मानस्तोके तनये मान आयौ मानो
गोषु मानो अश्वेषु रीरिषः । वीरान्मानो रुद्र भामि-
तो वधीर्हविष्मन्तो नमसा विधेमते ॥ त्र्यायुषं जमदग्नेः
कश्यपस्य त्र्यायुषं, यद्देवानां त्र्यायुषं तत्ते(मे)ऽस्तु त्र्या-
युषम् ॥ ऋतंत्वासत्येनाग्निं विमुञ्चामि ३ । यज्ञस्य सन्त-
तिरसि यज्ञस्य त्वा सन्तत्यैनयामि ॥ पुनः परिसमूह्य,
पर्युक्ष्य, परिषिच्य । चातुष्कोष्ठैः स्तरैः ' पुरस्तात् ,
परिस्तीर्य ॥ अग्नयेस्वाहा, प्रजापतयेस्वाहा, इतिसाय-
माहुतिद्वयं , सूर्यायस्वाहा, प्रजापतयेस्वाहा । ' इति
प्रातराहुतिद्वयं प्रतिपदि चतुस्रआहुतीर्जुहुयात् । एवं !
द्वितीयस्यां (अग्नयेस्वाहा प्रजापतयेस्वाहा सूर्यायस्वा-
हा प्रजापतयेस्वाहा ॥ तृतीयस्यां, अ, प्र, सू, प्र । च-

तुर्थ्यां अ, प्र, सू, प्र । पञ्चम्यां अ, प्र. सू, प्र । षष्ठ्यां अ, प्र, सू; प्र । सप्तम्यां अ प्र, सू, प्र । अष्टम्यां अ, प्र, सू, प्र । नवम्यां अ, प्र, सू, प्र । दशम्यां अ, प्र, सू, प्र । एकादश्यां अ, प्र, सू; प्र । द्वादश्यां अ, प्र, सू, प्र । त्रयोदश्यां अ, प्र, सू, प्र । चतुर्दश्यां अ, प्र, सू, प्र । पूर्णपञ्चदश्यां वा अमावस्यां अग्नयेस्वाहा प्रजापतये-स्वाहा इति सायन्तनऽमाहुतिद्वयमेव । ततोग्निं विसृज्य ३ नयामि ॥ पुनः परिसमूह्य पर्युक्ष्य ६ ॥ अचेत्यग्नि-श्चिकितिर्हव्यवाड्सुमद्रथः । अग्निःशुक्रेण शोचिषा बृह-त्सूर्यो अरोचत । भ्रन्गृद्ध्र एयपद्विषो दहन्रक्षांसि दाशुषः । अग्निर्विश्वस्य राजत अग्निर्विश्वं विराजते । अग्निः सर्वंविराजते ॥ ॐभगवन्पुण्डरीकाक्ष भक्तानुग्रहकारक । अस्मद्दयानुरोधेन सन्निधानं कुरुप्रभो ॥ तेजोसीत्यग्ने तेजो मयि धेहि ॥ इति श्रीपञ्चयागाऽपरपर्यायपर्वतन्त्रविधिः ॥